

izveštaj

minority
rights
group
europe

Izgradnja poverenja u ravnopravnost: unapređenje pristupa pravdi za Rome u Mađarskoj i Srbiji

P R A X I S

Marijana Luković, Erika Muhi i Andrea Spitalski

Portret Roma u Rudabanji, Mađarska.

Robert Bordaš

Zahvalnost

Ovaj izveštaj je financiran u okviru Programa Evropske unije „Prava, jednakost i državljanstvo” (2014–2020). Sadržaj dokumenta odražava isključivo stavove autorki koje su jedine za njih odgovorne. Evropska komisija ne prihvata bilo kakvu odgovornost za moguće korišćenje informacija koje on sadrži.

O autorkama

Marijana Luković je izvršna direktorka Praxisa od januara 2021. godine. Praxisu se pridružila 2006. godine i u toj organizaciji provela je većinu svoje profesionalne karijere obavljajući poslove koordinacije različitih projekata, obezbeđujući nesmetano sprovođenje programa u mandatu Praxisa i radeći na identifikaciji prepreka i novih prilika za javno zagovaranje. Uglavnom je bila usredsređena na zaštitu ljudskih prava ranjivih društvenih grupa u Srbiji (interno raseljenih lica, romske populacije, izbeglica i tražilaca azila) u oblastima statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, migracija, prava deteta, kao i na reformu javne uprave i dalji razvoj civilnog društva u Srbiji.

Erika Muhi je advokatkinja iz Mađarske koja se bavi diskriminacijom Roma od 1998. godine. Radila je na poziciji pravne službenice, a zatim kao advokatkinja u Kancelariji za zaštitu nacionalnih i etničkih manjina. Od 2010. do 2016. godine bila je direktorka te organizacije. Trenutno radi kao advokatkinja u udruženju Idetartozunk („Mi ovde pripadamo”). Postigla je uspeh u više predmeta protiv diskriminacije koji se odnose na Rome.

Andrea Spitálszky je mađarska pravica specijalizovana u oblasti ljudskih prava i međunarodnog prava i pravna službenica u organizaciji Evropska grupa za prava manjina (MRGE). Organizaciji MRGE pridružila se 2017. godine. Od tada je vodila razne projekte u vezi sa diskriminacijom i

govorom mržnje protiv Roma u centralnoj i istočnoj Evropi i na Zapadnom Balkanu.

Evropska grupa za prava manjina (MRGE) Evropska grupa za prava manjina (MRGE) je registrovana kao neprofitna organizacija u skladu sa mađarskim zakonom. Sa sedištem u Budimpešti od 1996. godine, Evropska grupa za prava manjina je regionalni partner Međunarodne grupe za prava manjina (MRGI) čiji je cilj promovisanje i zaštita prava manjina i autohtonih naroda u Evropi i centralnoj Aziji. Evropska grupa za prava manjina to čini kroz izgradnju kapaciteta, međunarodno zagovaranje, medijsko zagovaranje i umrežavanje.

Praxis Praxis je domaća nevladina organizacija osnovana 2004. godine u Beogradu, koja se bavi zaštitom ljudskih prava pružanjem pravne zaštite i zagovaranjem uklanjanja sistemskih prepreka pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija, prava deteta i reforme javne uprave. Pored pružanja besplatne pravne pomoći i podrške, Praxis svoje ciljeve ostvaruje i kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemski rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima. To radi kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukacije, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

Udruženje Idetartozunk Udruženje Idetartozunk je osnovano 2017. godine. U svom radu fokusirani su na jačanje društvenog pokreta romskih zajednica u Mađarskoj i unapređenje pokreta za emancipaciju Roma. Glavni cilj udruženja jeste održavanje otvorene mreže zasnovane na volontiranju, koja je osposobljena za smislenu, dugoročnu saradnju, formulisanje perspektiva i društvene akcije. Udruženje Idetartozunk promovira više aktivno građansko ponašanje u stvarima koje pogađaju romske zajednice i drugim socijalnim pitanjima, te je stoga često učesnik u društvenim događajima i njihov komentator i pokretač.

© Evropska grupa za prava manjina (MRGE), septembar 2022. godine. Sva prava zadržana.

Materijal iz ove publikacije se može umnožavati za potrebe edukacije i u druge nekomercijalne svrhe. Nijedan deo ove publikacije se ne sme umnožavati u komercijalne svrhe bez prethodno pribavljene dozvole od vlasnika autorskih prava. Obratite se organizaciji MRG za dodatne informacije. **ISBN** Print: 978-615-6516-03-9. Online: 978-615-6516-02-2. **Objavljeno u** septembru 2022. godine.

MRGE je izdala publikaciju **Izgradnja poverenja u ravnopravnost: unapređenje pristupa pravdi za Rome u Mađarskoj i Srbiji** kako bi javnost bolje razumela pitanje o kom se u publikaciji govori. Sve pojedinosti i aspekti teksta i stavova autorki ne predstavljaju nužno kolektivni stav organizacije MRG.

Romski programski medijatori

Milana Radu je romska medijatorica iz Stare Pazove u Vojvodini. Studira na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu i radi kao koordinatorica za romska pitanja u lokalnom centru za socijalni rad.

Marina Salić je lokalna romska aktivistkinja iz Bora, rudarskog grada u istočnoj Srbiji sa velikom romskom populacijom, uključujući interno raseljene Rome i Rome iz bivših jugoslovenskih republika koji žive u veoma teškim uslovima i siromaštvu. U ovom gradu institucije često zanemaruju probleme lokalnog romskog stanovništva. Dobro poznaje izazove sa kojima se suočavaju Romi u Boru, jer je ranije radila kao romska zdravstvena medijatorica. Radila je i na različitim projektima čiji je cilj poboljšanje položaja Roma, te ima pristup romskoj zajednici i romskim naseljima u Boru i lokalno stanovništvo je dobro poznaje.

Milica Stanković je lokalna romska aktivistkinja iz Obrenovca, gradske opštine u Beogradu. Završila je master studije iz menadžmenta na Fakultetu organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu. Saradnica je Stalne konferencije romskih udruženja građana, mreže koja okuplja romska udruženja iz cele Srbije, i aktivistkinja Humanitarnog Centra Rom iz Obrenovca, lokalne romske organizacije sa kojom Praxis godinama saraduje. Posедуje relevantno znanje i iskustvo u rešavanju izazova koji se odnose na pravo na obrazovanje i zapošljavanje.

Ištvan Nađ je lokalni romski aktivista, a od 2014. godine, i predsednik Saveta romske nacionalne manjine u mestu Hajdusovat. Takođe je i direktor NVO Romano Drom koja pruža podršku lokalnim romskim porodicama i mladima, te sprovodi aktivnosti javnog zagovaranja na lokalnom nivou.

Deže Vađon je romski aktivista koji je radio kao asistent za Savet romske nacionalne manjine i romski konsultant za Okružnu kancelariju u mestu Domaendred.

Ištvan Rafael je romski aktivista i socijalni radnik. Pruža podršku romskoj zajednici na području južne Transdubije.

Pravno savetovanje u Mađarskoj

Gabor Čiri radi u okrugu Bekeš u jugoistočnom delu Mađarske. Bio je član nacionalne mreže službenika za zaštitu ravnopravnosti koju je vodila nekadašnja Komisija za zaštitu ravnopravnosti.

Žuža Aman ima veliko znanje i iskustvo u radu i saradnji sa raznim NVO koje se bave pružanjem pravne pomoći, a kao nezavisna advokatkinja zastupala je klijente pred sudom u više značajnih predmeta. Radi u okrugu Budimpešte i Pešte.

Emeše Balog je takođe saradivala sa brojnim NVO u slučajevima diskriminacije, a trenutno radi u severoistočnom delu Mađarske.

Ovaj izveštaj posvećen je sećanju na Jenua Šeteta, romskog aktivistu za građanska prava i osnivača udruženja Idetartozunk, koji je posvetio život borbi protiv rasizma i osnaživanju Roma

Izgradnja poverenja u ravnopravnost: unapređenje pristupa pravdi za Rome u Mađarskoj i Srbiji

Sadržaj

Rezime	1
1 Uvod	4
2 Mapiranje i identifikovanje slučajeva diskriminacije u zajednici	6
3 Pravno savetovanje	10
4 Prijavljivanje slučajeva telu za zaštitu ravnopravnosti	13
5 Zaključak	19
6 Preporuke	21
Beleške	23

Rezime

Svrha ovog izveštaja je sumiranje ishoda terenskih aktivnosti i pravnog rada sprovedenih u okviru projekta „Do ravnopravnosti Roma kroz unapređen pristup pravima” (REILA) koji je finansirala Evropska unija. Izveštaj predstavlja naknadno praćenje situacije u odnosu na naše izveštaje o početnom stanju koji su sastavljeni na početku projekta, mapiranje različitih oblasti diskriminacije i prepreka pristupu pravdi sa kojima se suočavaju Romi u Srbiji i Mađarskoj. Izveštaj sadrži kratak pregled lekcija naučenih kroz rad na terenu, a na osnovu iskustava medijatora, te predstavlja kompilaciju slučajeva diskriminacije u obe zemlje, uključujući njihovo rešavanje. Takođe, u njemu je objašnjeno kako su terenske aktivnosti i pravni rad doprineli podizanju svesti među Romima o njihovim pravima i pomogli u otklanjanju prepreka u pristupu pravdi. Pored toga, lekcije i ishodi terenskih aktivnosti i pravnog rada u dve ciljne zemlje potencijalno mogu da se primene i sprovedu u drugim evropskim zemljama u kojima se Romi suočavaju sa sličnim poteškoćama kada je reč o pristupu pravdi u slučajevima diskriminacije.

U Srbiji i Mađarskoj, Romi redovno doživljavaju diskriminaciju, koja svoj izvor najčešće ima u negativnim stavovima i predrasudama, u različitim oblastima života od ranog uzrasta. Uprkos velikom broju slučajeva, incidenti koji su povezani s diskriminacijom najčešće ne budu prijavljeni. Romi često prihvataju diskriminaciju koja im je načinjena kao deo svakodnevnog života i nerado prijavljuju takve slučajeve nadležnim organima iz straha od odmazde ili zato što nemaju poverenja u delotvornost pravosudnog sistema. U Mađarskoj, komplikovani propisi koji uređuju pravno zastupanje, dugotrajni postupci i neizvestan ishod u slučajevima diskriminacije, kao i ograničeno preventivno dejstvo presuda, dodatno doprinose ustručavanju prilikom prijavljivanja diskriminacije. U obe zemlje Romima je potrebna pravna pomoć, jer često nisu upoznati sa pravnim definicijom diskriminacije, dostupnim pravnim lekovima i nadležnim organima kojima bi mogli da se obrate. Takođe ih obeshrabruju neefikasnost pravnog sistema i razne prepreke na koje nailaze kada odluče da slučaj prijave. Prema tome, broj slučajeva prijavljenih nacionalnim telima za zaštitu ravnopravnosti (Povereniku za zaštitu ravnopravnosti u Srbiji i Generalnom direktoratu za zaštitu ravnopravnosti u Mađarskoj) predstavljaju samo mali broj slučajeva stvarne diskriminacije sa kojom se Romi suočavaju. Čak i u slučajevima koji su prijavljeni nacionalnom telu za

zaštitu ravnopravnosti, pozitivne odluke ili preporuke usvajaju se u malom broju.

Cilj pravnog rada u okviru projekta REILA, koji se odnosi na podizanje svesti romskih zajednica o njihovim pravima i dostupnim pravnim lekovima preko medijatora, besplatnog pravnog savetovanja i pomoći u prijavljivanju slučajeva nacionalnom telu za zaštitu ravnopravnosti, jeste eliminisanje prepreka na koje Romi nailaze u pristupu pravdi. Na taj način partneri na projektu su nastojali da podstaknu Rome da koriste nacionalni sistem institucija uspostavljen za zaštitu od diskriminacije u traženju pravnih lekova i tako preduprede mogućnost da slučajevi diskriminacije ostanu neprijavljeni i nevidljivi.

U okviru projekta, pravници, osoblje romskih organizacija civilnog društva (OCD) i drugi romski aktivisti i aktivistkinje prošli su obuku o nacionalnim propisima o borbi protiv diskriminacije, dostupnim pravnim lekovima i funkcionisanju i nadležnostima relevantnih pravnih organa i institucija. Nakon završetka obuke, partneri su angažovali tri medijatora u Mađarskoj i tri u Srbiji koji su obavljali redovne terenske posete na različitim područjima u ove dve zemlje. Uloga medijatora je bila višestruka: oni nisu samo podizali svest o diskriminaciji i dostupnim pravnim sredstvima u romskoj zajednici, već su i mapirali i identifikovali slučajeve diskriminacije na terenu. U ovim slučajevima, pružali su savete diskriminisanim licima ili su posredovali između strana dok one nisu pronašle rešenje. U drugim, složenijim slučajevima, klijente su upućivali na obučene pravnike/advokate ili na Praxis i Idetartozunk (partnere) koji su im pružali pravno savetovanje ili prijavljivali slučaj telu za zaštitu ravnopravnosti.

U Srbiji, većina slučajeva diskriminacije identifikovana je u oblasti zapošljavanja, bilo u procesu traženja posla ili na poslu. Drugi slučajevi su se odnosili na pristup pravima pred lokalnim institucijama i zdravstvenoj zaštiti, a medijatorima su prijavljivana ponižavanja i uvrede. Medijatori su identifikovali mnoge slučajeve diskriminacije u školi putem intervjuisanja romskih porodica na terenu, ali incidenti i diskriminatorno ponašanje u većini tih slučajeva rešeni su medijacijom između roditelja i nastavnika. U Mađarskoj, identifikovani slučajevi diskriminacije uglavnom su se odnosili na obrazovanje, zapošljavanje i stanovanje. Medijatori su u više navrata od roditelja dobijali informacije o tome da se prema njihovoj deci postupa neprimereno u obdaništu, ali u tim slučajevima nisu preduzeti dalji koraci,

jer su se roditelji bojali da će njihova deca biti tretirana još nepovoljnije ako podnesu formalnu prijavu.

Početna obuka je medijatorima pružila potrebne veštine i znanje kako bi mogli da pomognu Romima koji su imali iskustvo diskriminacije. Obavljajući redovne terenske posete, medijatori su mogli da podele stečeno znanje sa pripadnicima lokalne romske zajednice i podignu svest o diskriminaciji i dostupnim pravnim lekovima. Pored toga, obuka je pomogla medijatorima da se suoče sa pravnim izazovima i da pronadu moguća rešenja u slučajevima diskriminacije. Kao rezultat toga, medijatori su naučili da razlikuju slučajeve diskriminacije od drugih vrsta povrede ljudskih prava, što znači da su tražili pomoć ili savet pravnika ili partnera samo u kompleksnijim slučajevima diskriminacije. Pored toga, u Mađarskoj su medijatori imali ključnu ulogu u pronalaženju činjenica za slučajeve diskriminacije koje su zatim prijavljivali telu za zaštitu ravnopravnosti. Takođe su se obraćali školama, poslodavcima i drugim izvršiocima diskriminacije i pokušavali su da posreduju između njih i klijenata.

U Srbiji, prema iskustvima medijatora, jedan broj Roma nerado je govorio o diskriminaciji i obično im je bila potrebna dodatna podrška i prilagođen pristup kako bi se odvažili da otvoreno razgovaraju o svojim iskustvima, dok su drugi jednostavno ignorisali diskriminaciju ili nisu bili u stanju da razlikuju diskriminaciju od drugih povreda ljudskih prava. Medijatori su Romima pružili i emocionalnu podršku i radili na osnaživanju njihovog poverenja u institucije, ohrabrujući ih da traže pravne lekove. Za razliku od Srbije, mađarski medijatori su utvrdili da se Romi lako otvaraju i dele svoja iskustva sa njima. Smatrali su da su njihove kontinuirane i redovne posete zajednici od najveće važnosti za izgradnju poverenja jer su na taj način članovi zajednice osećali slobodu da podele svoja iskustva, čak i ako se ne može postići trenutno rešenje. S druge strane, uprkos tome što su bili spremni da podele svoja iskustva, mnogi Romi nisu želeli da prijave incidente, jer nisu verovali da se situacija može promeniti.

Pružanje pravnog savetovanja različito je organizovano u dve ciljne zemlje. U Srbiji, Praxis je pružao savete u slučajevima diskriminacije, dok su u Mađarskoj na pravnim poslovima projekta angažovana tri advokata koja su pohađala i uspešno završila onlajn obuku. Kada bi medijatori identifikovali incident koji je povezan s diskriminacijom, Praxis u Srbiji i advokati u Mađarskoj su preuzimali slučaj. Pored pružanja besplatnog pravnog savetovanja klijentima, oni su proveravali dostupnu dokumentaciju, sastavljali podneske i posredovali između strana kada je to bilo potrebno. U Srbiji se većina slučajeva u kojima je pružano pravno savetovanje odnosila na zapošljavanje i zdravstvenu zaštitu, dok se u Mađarskoj većina odnosila na zapošljavanje, stanovanje i pristup uslugama. Klijenti nisu bili informisani o mogućnosti da u

ovim slučajevima traže zaštitu od diskriminacije ili nisu znali kome da se obrate za pomoć. Pokazalo se da su adekvatna pravna podrška i savetovanje važni za klijente, jer im omogućavaju da bolje razumeju svoja prava, kao i način na koji mogu da ih zaštite. Pored toga, pravna podrška se pokazala kao neophodna, jer klijenti nisu mogli sami da traže pravnu zaštitu, bilo zbog nepoznavanja postupaka ili zbog niskog nivoa obrazovanja. Pravna pomoć se takođe pokazala vrednom u daljem promovisanju nacionalnih tela za zaštitu ravnopravnosti i zaštite koju oni mogu da pruže.

Praxis i Idetartozunk su pomagali klijentima u prijavljivanju diskriminacije nadležnim nacionalnim telima za zaštitu ravnopravnosti u više slučajeva. U Srbiji, od sedam slučajeva koji su prijavljeni telu za zaštitu ravnopravnosti pet se odnosilo na pravni status ili prijavu prebivališta, a dva su se odnosila na diskriminaciju u vezi sa zapošljavanjem. U Mađarskoj, od tri prijavljena slučaja dva su se odnosila na uznemiravanje romskih klijenata, a treći slučaj se odnosio na diskriminaciju u pristupu sportskom objektu. Prijavljeno je ukupno deset slučajeva nacionalnim telima za zaštitu ravnopravnosti u dve zemlje, a četiri slučaja su još u postupku. U ostalih šest slučajeva doneta je jedna pozitivna odluka, dok su četiri odluke bile negativne, a u jednom od njih problem je rešen i pre završetka postupka. U Srbiji se u pojedinim slučajevima može pretpostaviti da je činjenica da su oni prijavljeni telu za zaštitu ravnopravnosti dovela do pozitivnog ishoda, uprkos negativnoj odluci ili činjenici da je postupak još uvek u toku. Čini se da je prijavljivanje slučajeva telu za zaštitu ravnopravnosti izvršilo pritisak na izvršioca i na kraju dovelo do pozitivnog rešavanja slučajeva.

Glavne prepreke u pristupu pravdi:

- Romi obično prihvataju diskriminaciju koja im je načinjena kao sastavni deo života i nerado prijavljuju takve slučajeve iz straha od odmazde ili zato što nemaju poverenja u delotvornost pravosudnog sistema.
- Romi najčešće nemaju neophodno znanje za pokretanje pravnog slučaja.
- Takođe ih obeshrabruju neefikasnost pravnog sistema i razne prepreke na koje nailaze kada odluče da slučaj prijave.
- U Mađarskoj, komplikovani propisi koji uređuju pravno zastupanje, dugotrajni postupci i neizvestan ishod u slučajevima diskriminacije, kao i ograničeno preventivno dejstvo presuda, predstavljaju dodatne prepreke.

Ključni nalazi:

- Podizanje svesti u romskoj zajednici o zakonodavstvu koje je u službi borbe protiv diskriminacije i dostupnim pravnim lekovima od ključnog je značaja za povećanje njihove spremnosti da prijave slučajeve diskriminacije telu za zaštitu ravnopravnosti i za njihovo buduće osnaživanje.
- Osim podizanja svesti o diskriminaciji u zajednici, romski medijatori imaju važnu ulogu u rešavanju jednostavnijih slučajeva posredovanjem između stranaka ili pružanjem pomoći onima koji su doživeli diskriminaciju u sastavljanju podnesaka ili drugih dokumenata.
- Podsticanje onih koji su pogođeni diskriminacijom da prijave svoj slučaj od suštinskog je značaja. Što je više pozitivnih odluka tela za zaštitu ravnopravnosti u slučajevima diskriminacije, Romi će imati više poverenja u sistem i institucije za zaštitu od diskriminacije.

1 Uvod

Ovaj izveštaj je sastavljen u okviru projekta „Do ravnopravnosti Roma kroz unapređen pristup pravima” (REILA).¹ Projekat se sprovodi od septembra 2020. godine, a zajedno ga nadgledaju Evropska grupa za prava manjina (MRGE), Praxis (Srbija) i Idetartozunk („Mi ovde pripadamo”, Mađarska). Cilj projekta je promovisanje i zaštita prava Roma koji su izloženi kršenju ljudskih prava i diskriminaciji kroz podizanje svesti u društvu i među zainteresovanim stranama, unapređenje primene zakona o zabrani diskriminacije i osnaživanje Roma da traže pravnu zaštitu u Mađarskoj i Srbiji. U okviru projekta, partneri su sproveli istraživanje u jesen 2020. godine o različitim oblastima diskriminacije Roma i preprekama sa kojima se oni suočavaju u pristupu pravdi. Rezultat istraživanja je predstavljen u izveštajima u obe zemlje i oni su poslužili kao studija početnog stanja koja je bila osnova za sprovođenje ostatka projekta.² Nakon istraživanja, za pravnike, romske aktiviste i aktivistkinje i predstavnike OCD u jesen 2021. godine održan je niz obuka o nacionalnom i međunarodnom antidiskriminacionom zakonodavstvu, dostupnim pravnim lekovima i relevantnoj sudskoj praksi. Nakon obuka, partneri su angažovali po tri iskusna romska medijatora koji su od novembra 2021. godine obavljali redovne terenske aktivnosti u obe zemlje. Medijatori su identifikovali i pratili slučajeve diskriminacije u romskoj zajednici, te prijavljivali takve slučajeve partnerskim OCD i obučanim pravnicima koji su pogođenim licima pružali pravno savetovanje i besplatnu pravnu podršku. Partneri su kontinuirano obučavali romske medijatore, savetujući ih o relevantnom zakonodavstvu, kao i o podršci žrtvama. Zahvaljujući ovoj stručnoj podršci, romski medijatori su obučeni da savetuju Rome koji su doživeli diskriminaciju o tome koji su najadekvatniji načini za rešavanje problema. Cilj ovog izveštaja je kratak pregled pozitivnih rezultata terenskog rada i pravne podrške, prenošenje naučenih lekcija i podsticanje Roma koji su doživeli diskriminaciju da prijave svoje slučajeve, predočavanjem najboljih praksi i dobrih primera sa terena.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, u Srbiji je živelo 147.604 Roma.³ Međutim, pretpostavlja se da je njihov broj veći, a podaci drugih istraživanja pokazuju da je početkom dvadeset prvog veka bilo ukupno 201.353 domicilnih Roma i 46.238 Roma raseljenih sa Kosova.⁴ Prema izveštaju o početnom stanju, Romi se najčešće suočavaju sa diskriminacijom u svakodnevničkim kontaktima sa

komšijama, kolegama na poslu i tokom obavljanja rutinskih društvenih aktivnosti. Iako su romski učesnici fokus grupa ukazivali na različite situacije u kojima su bili vređani ili omalovažavani, suočeni sa agresijom ili govorom mržnje zbog svoje boje kože ili etničke pripadnosti,⁵ incidenti koji se odnose na diskriminaciju najčešće ostaju neprijavljeni. Iako je većina učesnika fokus grupa prihvatila diskriminaciju kao „uobičajen deo života” i izbegavala da podnese prijavu, jer su se plašili odmazde ili zato što nisu verovali u delotvornost pravosudnog sistema, svi učesnici su se složili da ove slučajeve treba prijaviti kako bi se unapredio sistem prevencije i zaštite od diskriminacije.⁶ Istraživanja su pokazala da je Romima potrebna pravna pomoć, jer su, pored nepoznavanja procesnih pitanja, obeshrabreni činjenicom da je pravni sistem neefikasan, da je proces dokazivanja diskriminacije težak i da postoje brojne prepreke prilikom prijavljivanja slučaja.⁷ Kao rezultat toga, Romi podnose mali broj pritužbi telu za zaštitu ravnopravnosti ili tužbi sudu.⁸ U 2021. godini, u 12,7 odsto od ukupnog broja pritužbi osnov je bio nacionalnost i etnička pripadnost, što ga čini jednim od prvih pet osnova za vršenje diskriminacije, pri čemu su većinu (77,1 odsto) ovih slučajeva prijavili Romi. U izveštaju se dalje navodi da iskustvo u radu tela za zaštitu ravnopravnosti pokazuje da se negativni stavovi i predrasude prema Romima često ponavljaju, ispoljavajući se u različitim lokalnim sredinama, na primer kroz grafiti na zidovima i preko društvenih mreža.⁹

Prema istraživanju koje je sproveo Univerzitet u Debrecinu između 2010. i 2013. godine, Romi predstavljaju oko 9 odsto mađarske populacije, što iznosi 876.000 osoba. To je znatno veći broj ljudi nego što pokazuju rezultati popisa stanovništva iz 2011. godine, gde su se samo 315.583 lica izjasnila kao Romi.¹⁰ Prema izveštaju o početnom stanju, pored diskriminacije u obrazovanju, zapošljavanju u javnom sektoru, pristupu zdravstvenoj zaštiti i javnim uslugama, Romi su takođe nesrazmerno pogođeni policijskom brutalnošću i oduzimanjem dece iz porodice.¹¹ Na osnovu intervjua u zajednici, pokazalo se da je veoma mali broj ljudi tražio pravnu zaštitu, a postojao je skoro potpuni nedostatak poverenja u to da slučajeve diskriminacije vredi prijaviti. Učesnici fokus grupa su smatrali da se svakodnevni susreti sa predrasudama i poniženjima ne mogu rešiti zakonskim merama. Osim toga, postoji i nizak nivo poverenja u pozitivan ishod u slučaju kada diskriminacija proizlazi iz praksi zapošljavanja privatnih kompanija ili kada

je izvrši lokalna vlast. Žrtve takve diskriminacije uglavnom nerado traže pravnu zaštitu, jer zavise od socijalnog stanovanja ili zaposlenja u javnom sektoru koje obezbeđuju lokalne vlasti.¹²

U 2019. godini 44 Roma su prijavila slučajeve diskriminacije Komisiji za zaštitu ravnopravnosti, a njihovi navodi su razmotreni u samo sedam slučajeva.¹³ Na osnovu statistike, moglo bi se zaključiti da Romi trpe diskriminaciju obično (i jedino) u oblasti usluga. Međutim, različiti istraživački projekti pokazali su da je diskriminacija koja preovlađuje u drugim oblastima (kao što su obrazovanje, zapošljavanje ili službe za zaštitu dece) mnogo veći problem koji, nažalost, ostaje skriven od Komisije za zaštitu ravnopravnosti ili, ako ne ostaje, ipak je predmet razmatranja u mnogim postupcima koji su okončani bez osuđujuće odluke. Do 2019. godine nisu bili dostupni raščlanjeni podaci o zaštićenim karakteristikama podnosilaca pritužbi; međutim, može se utvrditi da su svega 0,5 odsto od ukupnog broja pritužbi podneli Romi, a još manji broj slučajeva među njima okončan je zaključkom da im je povređeno pravo na jednak tretman. Ovaj broj je posebno zanemarljiv ako se uzme u obzir da gotovo jednu desetinu nacionalnog stanovništva možda čine Romi.¹⁴ U izveštaju o početnom stanju identifikovane su različite prepreke pristupu pravu na pravnu zaštitu Roma žrtava diskriminacije. Oni često ne poznaju nijednu zainteresovanu stranu iz civilnog društva ili nadležan državni organ gde bi mogli da traže smernice, a samo nekolicina njih je informisana o tome da u Mađarskoj postoji zakon koji zabranjuje diskriminaciju.¹⁵ Komplikovani propisi koji uređuju pravno zastupanje, dugotrajni postupci i neizvestan ishod u slučajevima diskriminacije, kao i ograničeno preventivno dejstvo presuda, dodatno utiču na odluku Roma da ne prijave slučajeve diskriminacije.

Na osnovu naših inicijalnih istraživanja sprovedenih u okviru projekata u Srbiji i Mađarskoj, možemo da zaključimo da je diskriminacija Roma široko rasprostranjena

i da može da utiče na različite oblasti i aspekte njihovog života od najranijeg uzrasta. Međutim, mali broj slučajeva je prijavljen, a u još manjem postotku telo za zaštitu ravnopravnosti donelo je pozitivnu odluku ili usvojilo preporuke. Cilj pravnog rada u okviru projekta REILA, koji se sastoji u podizanju svesti Roma o njihovim pravima i dostupnim pravnim lekovima preko medijatora, besplatnog pravnog savetovanja i pomoći u prijavljivanju slučajeva nacionalnom telu za zaštitu ravnopravnosti, jeste eliminisanje prepreka na koje Romi nailaze u pristupu pravdi. Na taj način partneri na projektu su nastojali da podstaknu Rome da koriste nacionalni sistem institucija uspostavljen za zaštitu od diskriminacije u traženju pravnih lekova i tako preduprede mogućnost da slučajevi diskriminacije ostanu neprijavljeni i nevidljivi.

Svrha ovog izveštaja je sumiranje ishoda terenskih aktivnosti i pravnog rada sprovedenog u okviru projekta. Medijatori su počeli sa radom na terenu u novembru 2021, a završili su u avgustu 2022. godine. U izveštaju su predstavljeni slučajevi od 1. novembra 2021. do 31. maja 2022. godine, iako su neki od slučajeva identifikovani pre ovog perioda kada je Praxis obavljao terenske aktivnosti u okviru projekta. Izveštaj predstavlja naknadno praćenje situacije u odnosu na naše izveštaje o početnom stanju koji su sastavljeni na početku projekta, mapiranje različitih oblasti diskriminacije i prepreka u pristupu pravdi sa kojima se suočavaju Romi u Srbiji i Mađarskoj. Konkretno, on sadrži pregled lekcija naučenih kroz rad na terenu, a na osnovu iskustava medijatora, te predstavlja kompilaciju slučajeva diskriminacije u obe zemlje, uključujući njihovo rešavanje. Takođe je objašnjeno kako su terenske aktivnosti i pravni rad doprineli podizanju svesti među Romima o njihovim pravima i pružanju podrške u otklanjanju prepreka u pristupu pravdi. Lekcije i ishodi terenskih aktivnosti i pravnog rada u dve ciljane zemlje mogu da se primene i sprovedu u drugim evropskim zemljama u kojima se Romi suočavaju sa sličnim poteškoćama u pristupu pravdi u slučajevima diskriminacije.

2 Mapiranje i identifikovanje slučajeva diskriminacije u zajednici

Medijatori

Iako je planirano da obuke budu održane uz fizičko prisustvo, zbog ozbiljnosti pandemije bolesti COVID-19 u Mađarskoj i u Srbiji, partneri na projektu su odlučili da materijale pretvore u program onlajn obuke. Onlajn kursevi za romske aktiviste i aktivistkinje su održani u septembru i oktobru 2021. godine. Na tim kursevima oni su dobili teorijske i praktične informacije o nacionalnim propisima o borbi protiv diskriminacije, dostupnim pravnim lekovima i funkcionisanju i nadležnostima relevantnih pravnih organa i institucija. Onlajn kursevi su sadržali ne samo teorijski deo i vežbe, već i niz onlajn studija slučajeva sa igrom uloga koje su bile zasnovane na incidentima iz stvarnog života u kojima je zabeležena diskriminacija. Na osnovu njih, učesnici su mogli da primene svoje znanje u praksi i nauče kako treba intervjuisati klijente i pružati im savete, kao i kako se slučajevi diskriminacije mogu rešiti na različite načine u zavisnosti od želje klijenata. Igra uloga se pokazala kao naročito korisna za učesnike, jer je to bio način da se pripreme za situacije iz stvarnog života.

Igre uloga su bile odlične. Tokom vežbi sam mogla da proverim svoje znanje. Grešila sam, ali mi se svidelo to što sam mogla ponovo da ih uradim. Grafički prikazi su bili odlični i interesantni.

(romska aktivistkinja iz Srbije)

Onlajn kurs je dopunjem onlajn radionicom o diskriminaciji na kojoj su učesnici mogli da prođu kroz stvarne slučajeve diskriminacije uz vođstvo pravnog eksperta partnera. Sveobuhvatna obuka je pružila romskim aktivistima neophodne veštine i znanje koji su im omogućili da obavljaju terenske posete romskim zajednicama u svrhu mapiranja i identifikovanja slučajeva diskriminacije i da pruže podršku žrtvama diskriminacije.

Nakon završetka obuke, partneri su angažovali tri medijatora u Mađarskoj i tri u Srbiji koji su počeli da obavljaju redovne terenske posete. U Srbiji, sva tri medijatora su bile aktivistkinje koje su već imale iskustvo u radu sa lokalnom romskom zajednicom. U periodu između 1. novembra 2021. i 31. maja 2022. godine, romske medijatorke u Srbiji su obavile ukupno 48 terenskih poseta

u opštinama Stara Pazova, Bor i Obrenovac. U istom periodu Praxis je takođe sproveo terenske posete u različitim opštinama.

U Mađarskoj, tri medijatora su takođe imala veliko iskustvo u radu sa lokalnom romskom zajednicom. U periodu između 1. novembra 2021. i 31. maja 2022. godine, romski medijatori u Mađarskoj su obavili ukupno 29 terenskih poseta u okruzima Bekeš, Tolna i Hajdu-Bihar.

Slučajevi

Srbija

U periodu između 1. novembra 2021. i 31. maja 2022. godine u Srbiji je identifikovano 13 incidenata koji su se odnosili na diskriminaciju (Praxis je otkrio šest, dok su medijatorke identifikovale sedam slučajeva), u kojima je pruženo dodatno savetovanje. Pre terenskog rada medijatorke, Praxis je identifikovao još tri slučaja diskriminacije u okviru projekta (što znači da je ukupan broj slučajeva 16). Medijatorke su takođe identifikovale slučajeve diskriminacije, uglavnom povezane sa diskriminacijom romskih učenika u oblasti obrazovanja, ali oni su se dogodili davno ili su bili već rešeni.

Većina slučajeva diskriminacije se dogodila u oblasti zapošljavanja (ukupno osam identifikovanih slučajeva).¹⁶ Pripadnici romske zajednice su smatrali da su bili diskriminisani zbog svoje etničke pripadnosti ili dok su tražili posao ili na radnom mestu. Među slučajevima koji su se odnosili na zaposlenje otkriven je i slučaj Romkinje koja je, iako je devet godina radila kao čistačica u jednoj zdravstvenoj instituciji, bila angažovana na osnovu ugovora o privremenim poslovima, dok su njene neromske kolege bile zaposlene na neodređeno. U drugom slučaju, Romkinja koja je radila u butiku dobila je otkaz zbog boje kože. Drugu Romkinju su stalno odbijali dok je tražila posao, čak i u situacijama kada se nisu zahtevale nikakve kvalifikacije. Drugi slučaj diskriminacije se odnosio na četiri Romkinje zaposlene u sportskom objektu koje su dobile otkaz, dok jedini kolega koji je uspeo da zadrži posao nije bio Rom. Medijatorke su takođe identifikovale slučaj Roma koji je bio

diskriminisan na razgovoru za posao na kojem je kompanija tražila snažnog mladića; iako je kandidat ispunjavao ove zahteve, bio je odbijen. U još jednom slučaju, Rom sa invaliditetom je prošao obuku za pekara, ali nije mogao da nađe posao. U drugom slučaju, Romkinja je doživela diskriminaciju na poslu, jer šef nije imao poverenja u nju i stalno ju je nadzirao, uveren da će nešto ukrasti, što je rezultat predrasude o tome da su Romi skloni krađi.

U drugim slučajevima, dva Roma su se suočila sa problemima u pristupu pravima pred lokalnim institucijama kada su u više navrata odbijani njihovi zahtevi za prijavu prebivališta, usled čega nisu mogli da pribave ličnu kartu. U drugom slučaju, Romkinju je diskriminiralo Ministarstvo spoljnih poslova koje je odbilo zahtev da pribavi njen izvod iz matične knjige rođenih iz inostranstva, tvrdeći da ona ne može da dokaže svoje državljanstvo, iako su joj oba roditelja srpski državljani. Slično tome, u druga dva slučaja, dva javna beležnika su odbila da priznaju prava pravnik da zastupa dvoje Roma u postupcima koji su se odnosili na lični status i pribavljanje ličnih dokumenata, zato što nisu imali dokumenta kojima bi dokazali svoj identitet.

U jednom slučaju, diskriminacija se dogodila u oblasti zdravstvene zaštite kada je od trudne Romkinje traženo da plati naknadu za lekarske preglede koji su inače besplatni, jer nije imala zdravstvenu knjižicu.

U drugom slučaju, stanovnike romskog naselja su vređali i ponižavali radnici koji su bili angažovani za izgradnju kanalizacione mreže, ali su odbili da rade na gradilištu u blizini romske zajednice.

U školi se romska deca često suočavaju sa ponižavanjem ili diskriminacijom, ali u navedenom periodu zabeležen je samo jedan slučaj, iako su medijatorke identifikovale mnoge slučajeve diskriminacije tokom intervjuisanja romskih porodica na terenu. Međutim, u većini tih slučajeva, incidenti i diskriminatorno ponašanje u školama su rešeni medijacijom između roditelja i nastavnika.

Mađarska

U periodu između 1. novembra 2021. i 31. maja 2022. godine u Mađarskoj je identifikovano 14 slučajeva diskriminacije, koji su se uglavnom odnosili na diskriminaciju u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i stanovanja.

Medijatoru se u mestu Hajdusovat obratila Romkinja čija je ćerka u prisustvu svojih vršnjaka doživela pretnje i uvrede od nastavnika. Devojčica se osećala tako poniženo da nije više želela da ide u školu. Roditelji su pokušali da uspostave kontakt sa direktorom škole, ali pod izgovorom ograničenja zbog pandemije bolesti COVID-19, nije im dozvoljeno da uđu u školu. Roditelji su očekivali neku vrstu medijacije između roditelja i nastavnog osoblja. Medijator je pozvao roditelje i direktora škole na sastanak na kojem su se

dogovorili da će direktor reagovati i sprečiti nastavnike da ubuduće vređaju romsku devojčicu. Nakon toga, medijator je u više navrata razgovarao sa roditeljima i oni su potvrdili da se od tada nije dogodio nijedan sličan slučaj.

U drugom slučaju u mestu Hajdusovat roditelji dvoje školske dece su se žalili da je njihova učiteljica veronauke na času promovisala vladajuću političku partiju i da je vodila kampanju među decom. Medijator je, u konsultaciji sa advokatkinjom, sastavio zvaničnu pritužbu direktoru škole u kojoj je tražio hitnu istragu i sankcije za učiteljicu veronauke. Kasnije je medijator obavestio da je slučaj istražen i da je učiteljica veronauke upozorena.

U drugom slučaju, jednom od medijatora se obratilo više porodica iz mesta Kišvasar koje su se preselile u kuće izgrađene u okviru projekta koji je finansirala Evropska unija. Ove porodice su potpisale ugovor sa opštinom na osnovu kog su mogli da dobiju imovinu po simboličnoj ceni, pod uslovom da nemaju dugove i da imaju dovoljno finansijskih sredstava da podmire kiriju za određeni period. Uprkos tome što su neke porodice ispunile uslove, nije im dodeljeno vlasništvo nad kućama. Medijator je povezo klijente sa angažovanim advokatom koji je preuzeo predmet.

U Domaendreu medijator je identifikovao još jedan slučaj u kojem je jedan od njegovih kolega redovno ponižavao i omalovažavao zaposlenog, nazvajući ga „Cigom”. Medijator je obavestio rukovodstvo koje je intervenisalo u ovom slučaju i upozorilo zaposlenog. Lice koje se žalilo od tada nije uznemiravano.

Medijatori su u više navrata od roditelja dobijali informacije o tome da se prema njihovoj deci postupa neprimereno u obdaništu, ali nisu preduzeli dalji koraci u tim slučajevima, jer su se roditelji bojali da će njihova deca biti tretirana još nepovoljnije ako podnesu formalnu prijavu.

Ovi slučajevi su detaljnije opisani u Poglavlju 3 u kom se govori o pravnom savetovanju.

Podrška žrtvama

U obe zemlje medijatori su smatrali da je obuka koju su partneri na projektu organizovali pre terenskog rada veoma korisna, jer su obogatili svoje znanje o diskriminaciji.

U Srbiji kao posebnu prednost terenskog rada medijatori ističu priliku da svoje znanje podele sa lokalnim romskim zajednicama. Svi učesnici su istakli korisnost igre uloga, jer su im one pomogle da shvate kako da priđu ljudima na terenu, koja pitanja da im postave kako bi identifikovali diskriminaciju i koje savete mogu da daju žrtvama.

U Mađarskoj je onlajn kurs pomogao medijatorima ne samo da se bolje suoče sa pravnim izazovima, već i da razvijaju potencijalna rešenja u slučajevima diskriminacije. Zahvaljujući obuci, medijatori su naučili da razlikuju slučajeve diskriminacije od drugih vrsta povrede ljudskih

prava, što znači da su tražili pomoć ili savet pravnika samo u slučajevima diskriminacije, dok su u drugim slučajevima sami pružali pomoć.

Koristim znanje stečeno u terenskom radu, mogu da prepoznam i identifikujem slučaj diskriminacije kroz razgovor sa ljudima i da ih savetujem kako da postupе ako se ponovo nađu u sličnoj situaciji. Na primer, ako je neko bio više puta diskriminisan u traženju zaposlenja, na razgovoru za posao, posavetujem ga koja prava ima po zakonu, šta piše u Zakonu o zabrani diskriminacije, koji pravni lekovi postoje i da ne treba da trpe diskriminaciju u bilo kom obliku, te da se mogu žaliti i kome. Sve to da se to ne bi ponovilo u budućnosti, jer niko ne treba da doživi diskriminaciju, a svi treba da imaju jednaka prava.

(Milica Stanković, romska medijatorka, Obrenovac)

Igre uloga su bile, možda, najkorisnije, jer sam na konkretnim primerima mogla da naučim kada i na koji način pristupiti slučaju diskriminacije.

(Milana Radu, romska medijatorka, Stara Pazova)

Stečeno znanje je bilo posebno korisno u razgovoru sa Romima na terenu, jer sam tačno znala koja pitanja da postavim i kako da prikupim dobijene informacije.

(Marina Salić, romska medijatorka iz Bora)

U Mađarskoj su medijatori takođe pružali podršku Romima tako što su im pružali informacije o njihovim pravima, procenjivali slučajeve i davali im savete. Medijatori ne samo da su pažljivo slušali Rome, već su i utvrđivali činjenice i ohrabrivali žrtve diskriminacije da im dostave pisane dokaze i drugu dokumentaciju koja bi mogla da bude od pomoći u njihovom slučaju. Takođe su se obraćali školama ili organima koji su diskriminirali Rome i pokušali da potraže rešenje zajedno sa žrtvom – uzimajući u obzir ono što su naučili na onlajn kursu.

Smatram da su metode prepoznavanja slučajeva [diskriminacije] veoma korisne i mogu da ih primenim.

(Deže Vađon, romski medijator, okrug Bekeš)

Obuka je bila važna, jer je mnogo pomogla u snalaženju sa zakonodavstvom. Bile su korisne vežbe u kojima su opisivani konkretni slučajevi.

(Ištvan Rafael, romski medijator, okrug Tolna)

Koristio sam igre uloga u svom radu, jer su nudile više potencijalnih rešenja u jednom slučaju. Do sada su mi bile veoma korisne.

(Ištvan Nađ, okrug Hajdu-Bihar)

Lekcije sa terenskog rada

Prema iskustvima medijatorke u Srbiji, jedan broj Roma nerado je razgovarao o diskriminaciji i obično im je bila potrebna dodatna podrška i prilagođen pristup kako bi otvoreno govorili o svojim iskustvima, dok su drugi jednostavno izabrali da ignorišu incidente diskriminacije. Nadalje, medijatorke su shvatile da Romi često govore generalno o teškoćama, ali da ne prepoznaju diskriminaciju. Prema rečima medijatorke, nakon što je napravljen prvi kontakt i uspostavljeno poverenje, Romi su počeli da govore o svojim problemima i iskustvima. Kada im je kroz primere iz stvarnog života objašnjen pojam i obim diskriminacije, počeli su da navode primere iz sopstvenog života i postepeno, tokom razgovora, delili su svoja iskustva. Medijatorke su zaključile da Romi najčešće nerado govore o diskriminaciji, strahujući da će to samo dovesti do novih incidenata u budućnosti. U drugim slučajevima, ako su se usudili da podele svoja iskustva o diskriminaciji, na primer u potrazi za poslom, plašili su se da bi to moglo da se pročuje i umanji njihove šanse da pronađu zaposlenje u budućnosti.

Medijatorke u Srbiji su istakle da je bilo posebno teško podstaći Rome da govore o svojim iskustvima i da im je bilo potrebno više vremena da se približe ljudima i zadobiju njihovo poverenje. Opšti nedostatak poverenja u državne institucije predstavljao je dodatnu prepreku prilikom ubeđivanja žrtava diskriminacije da zatraže pravnu zaštitu.

Medijatorke u Srbiji su smatrale da je njihov rad veoma važan, jer su podizale svest ljudi o različitim vrstama diskriminacije, o tome gde se ona najčešće javlja, kako i gde treba tražiti zaštitu. Medijatorke su Romima pružile i emocionalnu podršku i povećale njihovo poverenje u institucije, jačajući tako i njihovu želju da iskoriste pravne lekove i da se bore za svoja prava.

[Rad medijatora] je važan, jer pruža ljudima priliku da podele svoje priče o diskriminaciji i shvate da mogu da se suprotstave i zaštite.

(Marina Salić, romska medijatorka, Bor)

Mislim da je moj rad u svojstvu medijatorke na projektu važan, jer ljudi dobijaju nove informacije. Pre svega, znaju kome mogu da se obrate, koja prava mogu da budu ugrožena i narušena, svest ljudi se razvija, poverenje u institucije raste, znaju da nisu sami i da mogu da dobiju pomoć koja im je potrebna.

(Milana Radu, romska medijatorka, Stara Pazova)

[Posao medijatora je važan] da [Romima] pruži neophodnu podršku, da znaju da nisu sami u tome, da nisu jedini koji su diskriminirani, da se diskriminacija često dešava, da im pomognu da budu bezbedniji,

opušteniji i što je najvažnije da se ne plaše ako se nađu u takvoj situaciji.

(Milica Stanković, romska medijatorica, Obrenovac)

Za razliku od kolega iz Srbije, mađarski medijatori su utvrdili da se Romi lako otvaraju i dele svoja iskustva sa njima. Istakli su da su njihove kontinuirane i redovne posete zajednici od najveće važnosti za izgradnju poverenja, jer one ohrabruju ljude da podele svoja iskustva, čak i ako im se ne mogu ponuditi trenutna rešenja. S druge strane, uprkos tome što su spremno razgovarali o incidentima koji se odnose na diskriminaciju, mnogi Romi nisu želeli da ih formalno prijave, zbog nedostatka vere u to da se situacija može

promeniti. Jedan od medijatora je pomenuo slučaj u kojem je Rom želeo da traži pravnu zaštitu i izrazio interesovanje da saraduje sa medijatorom u utvrđivanju činjenica, ali kada je medijator posetio selo, odlučio je da ne pokreće postupak iz straha od odmazde. Kao i njihove kolegice iz Srbije, i medijatori iz Mađarske su naveli da mnogi Romi nisu ni svesni toga da su bili žrtve diskriminacije, dok su ostali smatrali da situacija ionako ne može da se promeni.

Za žrtve je važno da imaju nekoga kome veruju, kome mogu da ispričaju šta im se dogodilo i da osećaju da mogu da računaju na tu pomoć.

(Deže Vađon, romski medijator, Domaendred)

3 Pravno savetovanje

Pravni stručnjaci

Pružanje pravnog savetovanja različito je organizovano u dve ciljne zemlje. U Srbiji, partnerska organizacija Praxis je pružala savete u slučajevima diskriminacije, dok su u Mađarskoj na pravnim poslovima projekta angažovani pravnici koji su pohađali i uspešno završili onlajn obuku.

Praxis pruža besplatnu pravnu pomoć Romima od svog osnivanja, usredsređujući se na zaštitu njihovog statusa i socioekonomskih prava i zaštitu od diskriminacije od 2009. godine, kada je prvi put stupio na snagu Zakon o zabrani diskriminacije. Pravno osoblje Praxisa je završilo obuku u vezi sa pravnim okvirom za zaštitu od diskriminacije i poseduje relevantno iskustvo u ovoj oblasti. Praxis prati pristup pravima Roma kod relevantnih institucija, identifikujući kršenja ljudskih prava, kao i diskriminaciju u postupcima nadležnih institucija i diskriminaciju koju vrše drugi učinioci.

U Mađarskoj je deset pravника završilo onlajn kurs o nacionalnom i međunarodnom zakonodavstvu, dostupnim pravnim lekovima i podršci žrtvama. Šest od ovih pravnika su se prijavili na javni poziv udruženja Idetartozunk koji je objavljen u okviru projekta. Konačno, troje od njih je angažovano za pravno savetovanje u slučajevima diskriminacije u periodu od 10 meseci (između novembra 2021. i avgusta 2022. godine).

Kada su medijatori identifikovali slučaj diskriminacije, preuzeo bi ga Praxis u Srbiji ili pravnici u Mađarskoj. Pored pružanja besplatnog pravnog savetovanja klijentima, proveravali su dostupnu dokumentaciju, sastavljali podneske ili posredovali između strana kada je to bilo potrebno. Pravnici su ocenili da je onlajn kurs veoma kvalitetan i koristan za unapređenje profesionalnih veština i znanja.

Slučajevi

Medijatori u obe zemlje redovno su obilazili svoje opštine i regione i kada bi identifikovali slučaj diskriminacije, sami su savetovali klijente na osnovu znanja stečenog putem onlajn kursa ili su slučaj upućivali osoblju Praxisa (u Srbiji) ili školovanim pravicima (u Mađarskoj). U ovom poglavlju pravni slučajevi su detaljno opisani, a dati su i pravni saveti za svaki od njih.

Srbija

Z. B. je Romkinja koja devet godina radi kao čistačica u lokalnoj zdravstvenoj instituciji u Kragujevcu. Angažovana je na osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima i za razliku od drugih radnika na istom radnom mestu, nije dobila ugovor o redovnom zaposlenju. Pravno osoblje Praxisa je obavestilo Z. B. o dostupnim pravnim lekovima, ali ona je odlučila da ne podnese tužbu.

Radim, ali pod nepovoljnijim uslovima nego moje kolege. Samo sam ja angažovana devet godina na osnovu privremenog ugovora. Nemam pravo ni na bolovanje ni na godišnji, radim četiri sata dnevno, a imam istu količinu posla kao i moje kolege koje rade osam sati. A sve odradim, moram. S druge strane, plaćena sam četiri puta manje nego oni i primam mesečnu zaradu od samo 8.000 RSD (57 GBP). Svi koji me poznaju kažu da sam dobra radnica, vredna, nikad ne kasnim, radim stvari koje nisu moja dužnost, kuvam kafu, šta god treba, ali nikako da mi daju ugovor o radu. Redovno dolaze nove kolege; angažovani su na osnovu ugovora o radu, ja sam tamo devet godina i ništa. Jedina sam Romkinja među osobljem. Obećali su da će mi dati ugovor o radu, a onda su od toga odustali. [...] Sa ovim ugovorom čak mi neće biti obračunat radni staž za penziju.
(Romkinja iz Kragujevca, Srbija)

Romkinja S. je dobila otkaz u lokalnom butiku zbog diskriminacije. Posle prvog razgovora sa vlasnikom butika, dobila je posao i tamo je bila na probnom radu od dve nedelje. Međutim, nakon što se vlasnikova žena pojavila u butiku, S. je sledećeg dana dobila otkaz pod izgovorom da je prodaja slabija, iako je u stvari ostala ista. Vlasnikova supruga je navodno izjavila da S. zbog izgleda i boje kože ne može da radi u butiku i da joj je potreban neko „belji”. Iako je od Praxisa dobila pravni savet, odlučila je da ne prijavi slučaj.

Druga Romkinja sa ograničenim formalnim obrazovanjem izjavila je da se stalno suočavala sa diskriminacijom prilikom traženja posla, čak i u slučaju radnih mesta za koja nisu bile potrebne kvalifikacije, i da veruje da je to zato što je Romkinja. Otvoreno je bila diskriminisana kada se prijavljivala za pozicije u lokalnim

radnjama uz obrazloženje da su kupci navikli da ih uslužuje osoba srpske nacionalnosti. Dobila je pravni savet, ali je odlučila da ne iskoristi pravne lekove. U nemogućnosti da nađe posao, izrazila je želju da nauči neki strani jezik i ode u inostranstvo gde bi imala veću mogućnost da se zaposli. Na kraju se preselila u Austriju.

Rom N. V. se žalio na diskriminaciju koju je doživeo na razgovoru za posao u lokalnoj građevinskoj kompaniji. Iako u oglasu za posao nisu bili navedeni posebni uslovi, kada se pojavio na razgovoru, poslodavac je insistirao na tome da traži snažne mlade ljude i da korisnik ne ispunjava kriterijume, iako je imao 40 godina i bio zdrav. Iako je N. V. dobio pravni savet o dostupnim pravnim lekovima, odlučio je da ne prijavi slučaj, jer se bojao da bi prijavljivanje ovog slučaja diskriminacije umanjilo njegove šanse da dobije drugi posao u budućnosti.

A. se suočio sa interseksionalnom diskriminacijom prilikom traženja posla, jer je Rom sa invaliditetom. Iako je prošao obuku za pekara, poslodavci su ga odbijali uvek kada bi se prijavio za posao. Dobio je pravni savet, ali je ipak odlučio da ništa ne preduzima zbog straha od daljih posledica i brige da možda neće moći da pronađe posao.

U jednom slučaju¹⁷ zabeležena je i diskriminacija u oblasti zdravstvene zaštite. Trudnoj Romkinji E. B. su u zdravstvenoj ustanovi rekli da će morati da plati nekoliko hiljada dinara za zdravstvene preglede, jer nema zdravstvenu knjižicu. To je bilo suprotno zakonu, jer su trudnoća i porođaj deo primarne zdravstvene zaštite, a medicinska pomoć se pruža besplatno, čak i ako lice nema zdravstveno osiguranje i zdravstvenu knjižicu. Zdravstvena institucija je uplašila E. B., jer je ona Romkinja bez dokumenata i nije bila upoznata sa svojim pravima. Praxis je korisnici pomogao da dobije zdravstvenu knjižicu i pristupi zdravstvenom osiguranju, a sastavio je i dopis za Ginekološku službu kako bi podigao svest o zakonskim pravima korisnice i omogućio joj nesmetan pristup zdravstvenoj zaštiti dok ne pribavi potrebna dokumenta. Problem dokumentacije, nedostatak obrazovanja i znanja o pravnim procedurama predstavljaju izazove koji naročito pogađaju Rome u Srbiji.

U drugom slučaju, stanovnike romskog naselja u Zemun Polju diskriminirali su, vređali i ponižavali radnici koje je jedna kompanija zaposlila da grade kanalizacionu mrežu u blizini romskog naselja, ali su oni odbili da rade na tom gradilištu. Stanovnici romskog naselja su se udružili i zajedno su se obratili opštinskoj upravi, nakon čega je izgradnja počela i u naselju. Iako im je Praxis pružio pravni savet, odlučili su da ne prijave slučaj zbog straha od negativnih posledica u budućnosti.

Mađarska

U septembru 2021. godine jedna kompanija je angažovala Romkinju da radi tri meseca kao rukovalac bušilicom na lokaciji na kojoj kompanija buši termalne bunare u mestu Bekešćaba. U novembru, tokom ispitivanja fertiliteta, otkrila je da očekuje bebu i da je trudna sedam i po nedelja. U roku od sat vremena radosno je saopštila dobru vest svojoj šefici i zamolila je da vest drži u tajnosti, jer se plašila da ne izgubi posao, s obzirom na to da je bila na probnom radu do kraja novembra. Nekoliko dana kasnije otišla je na bolovanje, ali čim je izašla iz lekarske ordinacije, dobila je otkaz putem e-pošte i poziv šefice da dođe i potpiše raskid ugovora. Kasnije tog dana pozvala je menadžera koji joj je u telefonskom razgovoru rekao da nemaju primedbe na njen rad, ali da je otkaz „praktična odluka sa stanovišta kompanije”, doslovno rekavši „jedini razlog je to što si trudna”. Žena je bila zabrinuta da će ostatati bez izvora prihoda i da, budući trudna, neće moći da nađe drugi posao. Advokat je prisustvovao ročištu na kojem je postignuta povoljna nagodba, a tužiteljka je vraćena na posao uz veoma dobru platu.

U mestu Kišvasar 2006. godine izgrađeno je devet kuća u romskom naselju u okviru projekta pod nazivom „Model programa za romska naselja”¹⁸ koji je sproveden od 2006. do 2016. godine. Opština je potpisala ugovor sa devet romskih porodica koje su se preselile u kuće, navodeći da će im one biti ponuđene po simboličnoj ceni ukoliko ne budu imali dugove i ako budu imali dovoljno finansijskih sredstava da mogu da plate kiriju za određeni period. Prema istovetnim izjavama porodica, 2006. godine stanari nisu dobili ni originale ni kopije ugovora, što znači da se sadržaj prvobitnih ugovora nije mogao rekonstruisati. Svi stanari su izjavili da su prvobitni ugovori trajali tri godine i da je trebalo da stanari steknu vlasništvo nad imovinom nakon tog fiksnog perioda. Po isteku ovog roka, stanari su u svojim kućama živeli bez ikakvog ugovora od 2009. do 2021. godine, kada su u jesen 2021. godine potpisani novi ugovori o zakupu. Romski samoupravni organ se žalio na sadržaj i trajanje novih ugovora o zakupu i na činjenicu da porodice koje su bile u mogućnosti da žive samostalno nisu postale vlasnici kuća nakon ugovorenog roka. Nakon što je advokat razmenio nekoliko dopisa i održao sastanak sa gradonačelnikom, dogovoreno je da četiri porodice dobiju vlasništvo nad imovinom, a da se ostalima daju povoljni ugovori o zakupu.

Romski klijent se požalio da u dva romska naselja u mestu Karcag već duže vreme nema sakupljanja otpada, te da su postavljena samo dva kontejnera na kraju ulice koja nisu dovoljna da se odloži sav lokalni otpad i da se oni retko prazne. S obzirom na to da je sakupljanje otpada u nadležnosti opštine, ona je dužna da obezbedi da se otpad sakuplja i transportuje na dogovarajući način. Ubrzo nakon

što se advokatkinja obratila opštini Karcag, obaveštena je da će se smeće u dva romska naselja sakupljati od proleća 2022. godine. Kada je medijator otišao da proveriti, većina kuća je imala kante za smeće, a sakupljanje je takođe rešeno.

Dana 1. januara 2022. godine na veb-sajtu www.olkt.net objavljen je duži članak pod nazivom „Demografska katastrofa – do 2030. godine biće više ljudi romskog porekla, ma koliko se Mađari trudili da budu Mađari”. Advokatkinja je dostavila pritužbu na veb-sajt Nacionalne uprave za medije i infokomunikacije (NUMI).¹⁹ NUMI je obavestila advokatkinju da je originalni izvor bio drugi medij pod nazivom www.azonnali.hu i da je od njega okltl.net preuzeo članak. Pored toga, obaveštena je da slučaj treba dostaviti Savetu za medije Uprave. Slučaj je još u procesu rešavanja.

U drugom slučaju, dvoje dece iz romske porodice stavljeno je pod starateljstvo države, jer uslovi života u njihovom stanu nisu bili odgovarajući. Roditelji su nadogradili i obnovili stan koliko su mogli. U međuvremenu, supruga je rodila treće dete u bolnici koja je htela da otpusti majku bez bebe uprkos tome što organ starateljstva nije doneo nikakvu odluku o tome. Nakon što je advokatkinja porodici dala pravni savet, jedan od njihovih prijatelja je postao privremeni staratelj deteta, a roditelji su mogli da odvedu dete kući.

Lekcije naučene iz pravnog savetovanja

Ni u jednom od goreopisanih slučajeva klijenti nisu mogli da ostvare svoja osnovna prava zbog diskriminacije. U Srbiji, na primer, Romi su pokušavali da se lično ili preko punomoćnika obrate nadležnim institucijama kako bi rešili svoje slučajeve (npr. prijava prebivališta ili pribavljanje lične dokumentacije), ali u tome nisu uspeali. Nisu bili informisani o mogućnosti da u ovim slučajevima traže zaštitu od diskriminacije ili nisu znali kome da se obrate za pomoć. Jedna klijentkinja se obratila lokalnom ombudsmanu, ali kada to nije urodilo plodom, nije znala da može da se obrati i Povereniku za zaštitu ravnopravnosti na nacionalnom nivou. U tom smislu, pokazalo se da su adekvatna pravna podrška i savetovanje važni kako bi klijenti bolje razumeli svoja prava i način na koji mogu da ih zaštite. Pored toga, pravna pomoć se pokazala kao neophodna, jer klijenti ne bi mogli sami da traže pravnu zaštitu, bilo zbog nepoznavanja postupaka ili zbog niskog nivoa obrazovanja. Pravna pomoć se takođe pokazala vrednom u daljem promovisanju nacionalnih tela za zaštitu ravnopravnosti i zaštite koju oni mogu da pruže.

Međutim, u drugim slučajevima koji su identifikovani na terenu klijenti su oklevali da traže zaštitu od diskriminacije zbog straha od dodatne viktimizacije ili zato što nisu mogli da razlikuju diskriminaciju od ostalih povreda ljudskih

prava. Romi žrtve diskriminacije često ne razumeju dobro svoja prava ili pravne postupke, što ih sprečava da traže pravnu zaštitu. Adekvatna i blagovremena podrška i pravno savetovanje izuzetno su važni za to da korisnici bolje razumeju svoja prava.

Mađarski advokat je istakao da državne institucije više reaguju i ozbiljnije shvataju pritužbe kada im se obrati pravni zastupnik. Druga advokatkinja je izrazila zabrinutost zbog funkcionisanja Generalnog direktorata za zaštitu ravnopravnosti (*DGET*) koji je osnovan u januaru 2021. godine, kada je Komisija za zaštitu ravnopravnosti (koja je do tada funkcionisala kao glavni bastion pravne podrške u slučajevima diskriminacije) spojena sa Kancelarijom poverenika za osnovna prava. Takođe je primetila da je teško snaći se i podneti pritužbu na veb-sajtu Saveta za medije NUMI: izgubile su se dve odvojene pritužbe koje je tamo uložila u vezi sa rasističkim medijskim sadržajem i morala je da se javi telefonom da bi bio dodeljen broj pritužbama, što je značajno odložilo postupak. Kasnije je Savet za medije obavestio advokatkinju da su pritužbe prosleđene nadležnim stručnjacima i da će oni pokrenuti postupak po sopstvenom nahođenju, a ukoliko odluče da ne pokrenu postupak, podnosilac pritužbe bi o tome bio obavešten u roku od 30 dana. Nakon isteka 30 dana, advokatkinja je pozvala Savet za medije telefonom, ali joj je rečeno da se predmet još razmatra i da će biti obaveštena o odluci.

Advokatkinja je takođe napomenula da klijenti često ne prave razliku između diskriminacije i drugih povreda ljudskih prava, odnosno problema koji ne moraju nužno imati neki pravni aspekt. Stoga i medijatori i pravnici igraju ključnu ulogu u podizanju svesti Roma o njihovim pravima i objašnjavanju različitih vrsta diskriminacije i njenih pravnih aspekata. Prema iskustvu pravnika, pored podrške medijatora, lokalne romske organizacije civilnog društva i telo lokalne romske samouprave takođe su im pomogli u utvrđivanju činjenica i obezbeđivanju dokaza za slučajeve. Neki klijenti nisu imali dovoljno finansijskih sredstava da plate pravno savetovanje ili pravno zastupanje, pa je pružanje besplatne pravne pomoći odigralo ključnu ulogu u obezbeđivanju pristupa pravdi. Rad romskih medijatora je bio neophodan u povezivanju pravnika sa zajednicom i širenju informacija o mogućnosti dobijanja besplatne pravne pomoći. Na ovaj način klijenti koji inače ne bi imali pristup pravnom zastupanju i savetovanju mogli su da traže pravnu zaštitu i pronadu rešenja za svoje slučajeve.

Bez besplatne pravne pomoći, romska zajednica i njeni pripadnici koji imaju nizak nivo sposobnosti za zagovaranje ostaju bez ikakve zaštite; kršenja prava neće izaći na videlo, pa neće biti ni sudskog postupka ni obeštećenja. Takođe postoji sila odvratanja ako iza zajednice stoji NVO koja se bavi ljudskim pravima. (Žuža Aman, advokatkinja iz Mađarske)

4 Prijavljivanje slučajeva telu za zaštitu ravnopravnosti

U mnogim slučajevima, partneri ili medijatori su tokom svog terenskog rada identifikovali slučajeve diskriminacije i klijenti su odlučili da ih prijave nacionalnom telu za zaštitu ravnopravnosti. U ovim slučajevima medijatori su zajedno sa partnerom i klijentom izvršili utvrđivanje činjenica i prikupili svu potrebnu dokumentaciju za predmet. Podneske je pripremio pravno osoblje partnera koje je bilo u kontaktu sa telom za zaštitu ravnopravnosti i pratilo slučajeve.

Nacionalna tela za zaštitu ravnopravnosti

Srbija

U Srbiji je Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nezavisan, specijalizovan državni organ osnovan u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije iz 2009. godine. Zadatak ovog državnog organa jeste sprečavanje svih oblika diskriminacije, odbrana ravnopravnosti fizičkih i pravnih lica u svim sferama društvenog života, nadzor nad sprovođenjem antidiskriminacionih propisa i unapređenje zaštite ravnopravnosti.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti može da prima i razmatra pritužbe zbog diskriminacije, daje mišljenja i preporuke u konkretnim slučajevima diskriminacije i izriče zakonom utvrđene mere. Pored toga, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je dužan da podnosioca pritužbe obavesti o njegovim ili njenim pravima i mogućnostima pokretanja sudskog postupka ili druge zaštitne mere, uključujući i postupak mirenja. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je takođe ovlašćen da podnosi tužbe za zaštitu od diskriminacije, uz saglasnost diskriminisanе osobe. Osim toga, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti može da podnosi prekršajne prijave zbog akata diskriminacije inkriminiranih antidiskriminacionim propisima. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je ovlašćen da upozorava javnost na najčešće, tipične i teške slučajeve diskriminacije, da prati sprovođenje zakona i drugih propisa, inicira donošenje ili izmenu propisa radi njihovog boljeg sprovođenja i unapređivanja zaštite od diskriminacije, kao i da preporučuje organima javne vlasti i drugim licima mere za ostvarivanje ravnopravnosti. Jedan deo nadležnosti Poverenika odnosi se na praćenje stanja u oblasti zaštite ravnopravnosti. O tome podnosi godišnji izveštaj Narodnoj

skupštini. U svom delovanju Poverenik je dužan da uspostavlja i održava saradnju sa organima nadležnim za ostvarivanje ravnopravnosti i zaštitu ljudskih prava na teritoriji autonomne pokrajine i lokalne samouprave.

Postupak pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti se pokreće podnošenjem pritužbe. Postupak je besplatan, bez obzira na ishod. Nakon prijema pritužbe Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ima 90 dana da po njoj postupi. Nakon utvrđivanja činjenica, Poverenik daje mišljenje o tome da li je došlo do diskriminacije. Ako utvrdi da je došlo do diskriminacije, Poverenik preporučuje licu protiv kojeg je podneta pritužba način otklanjanja povrede prava na ravnopravnost. Lice kojem je preporuka upućena dužno je da postupi po preporuci i otkloni povredu prava u roku od 30 dana od dana prijema preporuke, kao i da obavesti Poverenika o preduzetim merama. Ako izvršilac diskriminacije ne postupi po preporuci, odnosno ne otkloni povredu prava, Poverenik može o tome da izvesti javnost. Međutim, čak i ako poseduje informacije o diskriminatornom ponašanju, Poverenik ne može da pokrene postupak po službenoj dužnosti. Isto tako, ako lice ili telo odgovorno za povredu prava odbije da postupi po preporuci, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije ovlašćen da kazni izvršioca.

Mađarska

Godine 2021. Komisija za zaštitu ravnopravnosti spojena je sa Kancelarijom poverenika za osnovna prava i tako je nastala posebna organizaciona jedinica pod nazivom Generalni direktorat za zaštitu ravnopravnosti. Ovaj organ deluje kao upravni organ u slučajevima diskriminacije. Svako ko smatra da mu je povređeno pravo na ravnopravan tretman, odnosno da je bio žrtva diskriminacije, može da podnese pritužbu. Oštećeni tada postaje podnosilac pritužbe, a protiv izvršioca se vodi postupak. Podnosiocu pritužbe se ne naplaćuje nikakva naknada u upravnom postupku. Ročište se održava u mestu prebivališta podnosioca pritužbe ili u najbližem mestu koje je odgovarajuće za održavanje ročišta. Rok za postupanje organa je 75 dana, a kada su u predmet uključena i deca, on iznosi najviše 45 dana. U toku službenog postupka, organ može da zahteva saslušanje podnosioca pritužbe ili svedoka u odsustvu datog lica. Postupak se ne može voditi i pred ovim organom i pred sudom u isto vreme (jer su paralelni

postupci zabranjeni). Podnosioca pritužbe u postupku može da zastupa nevladina organizacija koja se posebno bavi zagovaranjem interesa zaštićene grupe uključene u postupak. Po zaključenju postupka, donosi se obrazložena odluka kojom može da se utvrdi povreda ili odbije pritužba. Protiv negativne odluke može da se uloži žalba zbog povrede zakona u roku od 30 dana od dana prijema Metropolitanskom sudu gde je pravno zastupanje obavezno. U slučaju odluke kojom se utvrđuje povreda, nadležni organ može da naredi prekid situacije povrede, zabrani buduće povrede i izrekne novčanu kaznu (u rasponu od 50.000 HUF do 6 miliona HUF). Organ može da naredi i objavljivanje odluke. On mora pokrenuti postupak u roku od jedne godine od saznanja za povredu, ali to može da uradi u roku od najviše tri godine od nastanka povrede.

Slučajevi prijavljeni telu za zaštitu ravnopravnosti

Srbija

U Srbiji je Praxis prijavio sedam slučajeva diskriminacije Povereniku za zaštitu ravnopravnosti u okviru projekta.

Slučajevi diskriminacije koji se odnose na pravni status

U januaru 2021. godine Romkinja F. B. iz jedne opštine u centralnoj Srbiji podnela je zahtev Ministarstvu spoljnih poslova da pribavi njen izvod iz matične knjige rođenih iz Italije, koji je taj organ odbio u februaru uz objašnjenje da nije dostavila dokaz da je državljanka Republike Srbije i da je bila maloletna u trenutku podnošenja zahteva. U maju se F. B. opet obratila Ministarstvu spoljnih poslova sa zahtevom da joj pribave izvod iz matične knjige rođenih na međunarodnom obrascu koji se zahteva u tim okolnostima. Uz zahtev je dostavila fotokopiju jednokratne putne isprave sa fotografijom koju je izdao organ u inostranstvu i fotokopiju izvoda iz matične knjige rođenih i uverenja o državljanstvu svojih roditelja kako bi dokazala svoj identitet i državljanstvo Republike Srbije. U maju je Ministarstvo spoljnih poslova obavestilo F. B. da nije u mogućnosti da postupi po zahtevu, jer nije dostavila dokaz o državljanstvu ili identitetu. F. B. je rođena u inostranstvu 2003. godine, a roditelji su joj u vreme njenog rođenja bili državljani Srbije. F. B. je imala pravo da stekne državljanstvo Republike Srbije po osnovu porekla, ali nije mogla formalno da dokaže državljanstvo dok nije bila upisana u knjigu državljana. Za upis u knjigu državljana F. B. je bio potreban izvod iz matične knjige rođenih koji izdaje nadležna matična služba u inostranstvu, zbog čega se obratila Odeljenju za konzularne poslove Ministarstva spoljnih poslova, koje je od F. B. tražilo da priloži dokaz o državljanstvu i identitetu.

Postupajući na ovaj način, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije dovelo je F. B. u nepovoljniji položaj u odnosu na građane rođene u inostranstvu koji mogu formalno da dokažu državljanstvo.

U junu 2021. godine Praxis je dostavio pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je doneo pozitivnu odluku u predmetu, dajući mišljenje da je Ministarstvo spoljnih poslova prekršilo Zakon o zabrani diskriminacije time što nije pribavilo izvod iz matične knjige rođenih za F. B. Ministarstvu spoljnih poslova je preporučeno da preduzme sve mere iz svoje nadležnosti kako bi F. B. mogla da dobije izvod iz matične knjige rođenih iz Republike Italije, te da ubuduće ne krši antidiskriminatorne propise.

Romkinja S. B. iz druge opštine u centralnoj Srbiji nije mogla da dobije novčanu pomoć za ublažavanje posledica pandemije bolesti COVID-19, jer su uslovi za dobijanje ove pomoći propisivali da mora imati prebivalište u Srbiji i ličnu kartu. Međutim, ne svojom krivicom, klijentkinja nije mogla da dobije ovu pomoć, jer je nadležna policijska stanica stalno odbijala njen zahtev za prijavu prebivališta.²⁰ Ova situacija neopravdano isključuje potencijalne korisnike koji nemaju prijavljenu adresu prebivališta i ličnu kartu, iako je finansijska pomoć za ublažavanje posledica pandemije bolesti COVID-19 namenjena svim punoletnim građanima Republike Srbije. U junu 2021. godine Praxis je dostavio pritužbu protiv Narodne skupštine Povereniku za zaštitu ravnopravnosti. U svom odgovoru Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je naveo da Nacionalna skupština nije prekršila propise o zabrani diskriminacije propisivanjem uslova da punoletno lice koje je državljanin Republike Srbije mora da ima prebivalište i važeću ličnu kartu. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je naveo i da su Ministarstvu finansija upućene preporuke za preduzimanje mera za pronalaženje rešenja kako bi lica bez prijavljenog prebivališta ostvarila pravo na novčanu pomoć putem izmene zakona ili usvajanja posebnog propisa kojim se utvrđuju konkretne mere za navedena lica.²¹ Ovo bi moglo da se smatra pozitivnim ishodom inicijative. S druge strane, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je priznao da problemi prijave prebivališta uglavnom pogađaju Rome, a Praxis je dostavio i pritužbu protiv policijske uprave zbog diskriminacije u postupku prijave prebivališta. Dok je postupak pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti bio u toku, klijentkinja je konačno uspeła da prijavi prebivalište i dobije ličnu kartu, pošto je policijska uprava odjednom pozitivno odgovorila na njen raniji zahtev i o tome obavestila Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Usled ovih novih okolnosti, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je obustavio postupak protiv policijske uprave. Može se pretpostaviti da je pritužba podneta Povereniku za zaštitu ravnopravnosti protiv policijske uprave uticala na konačno rešenje slučaja u korist klijentkinje, iako nije utvrđena diskriminacija od strane

policije. To će, međutim, poslužiti kao dobar primer i delovati preventivno, podsećajući nadležne da je ovakvo ponašanje policije diskriminatorno i zakonom zabranjeno.

Bila sam nevidljiva pet godina, niko nije želeo da mi pomogne pet godina. Samo zato što sam došla iz inostranstva, oni [policajska uprava] su mislili da ne pripadam ovde. Nikada ne bih imala ličnu kartu da nismo podneli pritužbu protiv njih i ukazali na njihovo loše ponašanje. Sada sam zadovoljna, više ne moram da se bojim kada izadem na ulicu. Ranije kada bi me policija zaustavila, a nisam imala ličnu kartu, dobila bih upozorenje i pretili su mi kaznom. Sada se slobodno krećem. (S. B., Srbija)

Rom A. B. je deportovan iz Belgije na teritoriju Kosova i Metohije u avgustu 2017. godine sa suprugom i šestoro dece. U novembru 2017. godine preselio se sa porodicom u opštinu M. Od tada se više puta obraćao policijskoj upravi sa zahtevom za prijavu adrese stanovanja, ali je to policija uvek odbijala, pretpostavljajući da A. B. nije imao nameru da stalno boravi u mestu u kome je živio i navodeći da nema dokaza koji ukazuju na to da je razlog za podnošenje zahteva prijava prebivališta. Iako je A. B. ispunio sve zahteve policijske uprave, njegovi zahtevi su i dalje bili odbijani uz obrazloženje da je imao nameru da zloupotrebi pravo. U cilju ispitivanja osnovanosti zahteva i utvrđivanja namere stalnog boravka (prebivališta), policijska uprava je izvršila terensku kontrolu tokom koje je podnosilac pritužbe zatečen na adresi na kojoj je živio. Pored toga, od A. B. se zahtevalo da da izjavu o podnetom zahtevu. A. B. je u izjavi naveo razloge za podnošenje zahteva za prijavu adrese prebivališta: „Podnosim zahtev za prijavu adrese prebivališta u M. zato što tamo živim i od kada sam došao u Srbiju, nisam nigde išao, osim u grad Niš po ličnu kartu, ali nisam ništa uradio, jer su mi rekli da nemam pravo da kod njih podnesem zahtev.”

Policajska uprava je u svojim postupcima donosila zaključke na osnovu predrasuda i delovala pod uticajem stereotipnog razmišljanja o Romima. Pored podnošenja zahteva policijskoj upravi u ime A. B., Praxis je paralelno prijavio slučaj Povereniku za zaštitu ravnopravnosti u februaru 2022. godine. Početkom maja 2022. godine Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je obavešten da je A. B. prijavio adresu prebivališta i dobio ličnu kartu, pošto je policija konačno pozitivno rešila njegov slučaj.

U druga dva slučaja, dva javna beležnika u različitim opštinama su odbila da priznaju prava pravnika da zastupa B. A. i S. K., koji su oboje Romi, u postupcima koji su se odnosili na lični status i pribavljanje ličnih dokumenata, zato što ova lica nisu imala dokumenta kojima bi dokazala svoj identitet. Nedostatak ličnih dokumenata je još jedan problem koji najviše pogađa Rome u Srbiji, naročito one

najugroženije koji često imaju nizak nivo obrazovanja i ne poznaju pravnu proceduru potrebnu da bi sami pokrenuli postupke za pribavljanje ličnih dokumenata. Uskraćena za mogućnost pravnog zastupanja u ovim slučajevima, ova lica su ostavljena na margini društva, bez pristupa pravdi i pravnim lekovima.

U januaru 2022. godine Praxis je dostavio pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti u oba slučaja. U maju 2022. godine Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je izdao zaključke u oba slučaja obustavljajući postupke. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je naveo da, s obzirom na to da javni beležnici nisu doneli zvaničnu odluku kojom bi se razjasnio razlog odbijanja, on nije mogao tačno da utvrdi šta se dogodilo i zašto javni beležnici nisu postupili, odnosno nisu podnosiocima pritužbe overili punomoćje za zakonske zastupnike. Imajući u vidu navedene okolnosti i dokaze, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je zaključio da se ne može utvrditi veza između ličnih osobina podnosilaca pritužbi i postupaka javnih beležnika, te da se u ovim konkretnim slučajevima ne može dokazati da podnosiocu pritužbe nije pružena usluga zbog ličnih osobina.

Slučajevi diskriminacije u zapošljavanju

M. V. i V. M., dve Romkinje koje su radile kao čistačice u lokalnom sportskom objektu u jednoj opštini u centralnoj Srbiji, nalazile su se u grupi od četiri Romkinje koje su u radu stalno bile izložene diskriminatornom postupanju i kojima je poslodavac prekinuo radni odnos na diskriminatorni način. Kao što je objasnila jedna od podnositeljki pritužbi:

Ranije, za vreme prethodne uprave, slagali smo se kao porodica, nije bilo ni nagoveštaja diskriminacije – svi smo bili jednaki. Od kada je došla nova uprava, nije nam dozvoljeno da kuvamo kafu, u kuhinji više nije bilo džezve, pomerili su kafu, sklonili je... kao što su i nas sklonili... Trećeg decembra nam je rečeno da više nemamo posao. Tog jutra nisu hteli da nam lično kažu dok smo bile na poslu, nego su nas pozvali telefonom nakon što smo otišle i rekli: „Više ne morate da dolazite, više nam niste potrebne”. Već smo znale da smo dobile otkaz zato što smo različite, zato što smo Romkinje. Na svaki način su hteli da nas udalje. To nije bila diskriminacija (diskriminacija je lepa reč), oni su nas tamo ponizili, gledali su nas pogledom punim prezira.

Poslodavac je naveo da im usluge ovih žena više nisu potrebne, ali nije otpustio baštovana, koji nije Rom i koji je bio zaposlen u isto vreme kada i ove Romkinje. Tako su otkaz dobile baš četiri Romkinje od petoro zaposlenih ljudi. Praxis je dostavio pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti u ova dva slučaja u aprilu 2022. godine.

U maju 2022. godine, u jednom od slučajeva, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je tražio dodatne dokaze, odnosno imena lica u sportskom objektu koja su vršila diskriminaciju i dostavljanje izjava svedoka koji potvrđuju navode iz pritužbe ili njihove kontakt podatke kako bi Poverenik za zaštitu ravnopravnosti mogao sa njima da kontaktira u vezi sa davanjem izjave. Praxis je Povereniku za zaštitu ravnopravnosti dostavio odgovor i podatke o licima koja su diskriminirala Romkinje, izjave tri svedoka kojima se potvrđuju navodi iz pritužbe, kao i kontakt podatke za četvrtog svedoka kako bi Poverenik za zaštitu ravnopravnosti mogao sa njim da kontaktira u vezi sa davanjem izjave.

U slučaju koji se dogodio nakon prvog incidenta, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je takođe tražio dodatne dokaze: podatke o licima koja su izvršila diskriminaciju, kao i kontakt podatke svedoka kako bi mogao sa njima da kontaktira u vezi sa davanjem izjave o navodima iz pritužbe. Ono što je upadljivo u oba slučaja jeste činjenica da su traženi dodatni dokazi od žrtava, iako je teret dokazivanja trebalo da bude na izvršiocima. U vreme pisanja ovog izveštaja, oba slučaja su još uvek bila u postupku rešavanja.

Prolazili su pored nas, kao da ne postojimo, ignorisali su nas. Niko nam ništa konkretno nije rekao niti uradio, ali smo se osećale loše, osećale smo da nas drugačije gledaju. Nismo želele da ostanemo duže nego što smo morale, želele smo da što pre završimo posao i odemo. (V. M., Romkinja iz K.)

Srećne smo što nismo same, što je neko prepoznao nepravdu i stao uz nas. Nismo htele da ćutimo, želele smo javno da kažemo šta se dogodilo. Zbog nas i zbog drugih, da zajednica shvati da je takvo ponašanje pogrešno i da se protiv njega treba boriti. (M. V., Romkinja iz K.)

Mađarska

U Mađarskoj je udruženje Idetartozunk prijavilo tri slučaja diskriminacije Generalnom direktoratu za zaštitu ravnopravnosti u okviru projekta.

Slučaj diskriminacije se odnosio na etničku pripadnost i političko mišljenje

Č. B. je 2019. godine izabran za člana tela lokalne romske samouprave i člana lokalnog saveta u opštini S. Na vanrednim lokalnim izborima, održanim 2020. godine, Č. B. je podržao drugog kandidata, a ne onog koji je na kraju pobedio na izborima i postao gradonačelnik. Od njegovog izbora, nastupili su brojni problemi u odnosu između Č. B. i gradonačelnika. Gradonačelnik je obavezao Č. B., kao

jedinog člana romske samouprave, da ga zove „gospodine gradonačelnice”, dok su mu se ostali predstavnici obraćali na neformalniji način. Pored toga, 2020. godine Č. B. je istekao privremeni ugovor kao radniku na javnim radovima, a gradonačelnik nije odobrio njegovo produženje; od tada ni on ni njegova supruga nisu angažovani kao radnici na javnim radovima. Č. B. je takođe prisustvovao događaju sa prenosom uživo na društvenim mrežama o zapošljavanju na javnim radovima koji je organizovalo telo romske samouprave. Kada su ga pitali da li se zapošljavanje na javnim radovima promenilo od kada je izabran novi gradonačelnik, Č. B. je kritikovao gradonačelnika. Kasnije je gradonačelnik Č. B., kao predstavniku lokalnog opštinskog saveta, oduzeo pedeset odsto honorara za dva meseca, tvrdeći da je povredio čast, autoritet i kredibilitet opštinskog saveta, gradonačelnika i rukovodioca institucije. Ubrzo nakon toga, opština mu je izdala nalog da plati određene neplaćene lokalne poreze i takse. Kasnije je javni beležnik otkazao neopravdanu obavezu plaćanja, a pružatelj usluge je potvrdio da nije postojao dug.

Prema Č. B. u julu 2021. godine, gradonačelnik je u javnom govoru naveo da se „ne sme ponoviti ono što se desilo na izborima 2019. godine, a to je da Rom bude na čelu grada i da Romi uđu u predstavnički savet”. U svom odgovoru, gradonačelnik je naveo da nije to rekao. Prema Č. B. gradonačelnik je dodao u svom govoru da postoji jedan predstavnik sa kojim ne može da radi, misleći na Č. B. Udruženje Idetartozunk je dostavilo slučaj Generalnom direktoratu za zaštitu ravnopravnosti, navodeći da sve ove radnje predstavljaju uznemiravanje Č. B. Podnesak je dostavljen u julu 2021. godine, a Generalni direktorat za zaštitu ravnopravnosti je tek u maju 2022. godine doneo odluku kojom se odbijaju svi navodi o diskriminaciji. Č. B. će podneti žalbu sudu protiv te odluke.

Ovaj slučaj je veoma važan, jer se u sve većem broju opština Romi biraju u lokalni savet i zato su izloženi uznemiravanju, kako zbog svog romskog identiteta, tako i zbog svog političkog mišljenja. U nekoliko slučajeva, stigle su slične pritužbe od advokata i medijatora, što takođe znači da ova pojava predstavlja problem na nacionalnom nivou.

Mnogi ljudi su u situaciji da ne razumeju pravna pitanja, a to gradonačelnici koriste i zloupotrebljavaju kao što se meni sada desilo. Zato je važno da postoji neko ko štiti ove ljude i može da im pomogne. U toliko mnogo mesta ljudi žive u strahu od gradonačelnika i javnog beležnika koji im u velikoj meri otežavaju život. (Č. B., predstavnik u lokalnom savetu, opština S.)

Slučaj diskriminacije koji se odnosi na pristup sportskom objektu

Romi su 2021. godine osnovali sportski klub D. u opštini B. Njihov cilj je bio da igraju fudbal u trećoj ligi u zemlji. Za to

im je bila potrebna dozvola da bi mogli da koriste fudbalski teren sa licencom Mađarskog fudbalskog saveza. U opštini B. postoji samo jedan takav teren kojim upravlja lokalna uprava. Predsednik sportskog kluba obratio se lokalnoj upravi i tražio dozvolu za korišćenje terena. Gradonačelnik im je rekao da će dobiti dozvolu, ali je opština kasnije odlučila da sportskom klubu ne odobri korišćenje terena. Objašnjenje odluke opštine bilo je da je fudbalski teren veoma popularan i da ne može da ga koristi više ljudi. Međutim, to nije bila istina, jer su se utakmice igrale svake druge nedelje, a timovi su retko koristili teren za treninge. Udruženje Idetartozunk je prijavilo ovaj slučaj Generalnom direktoratu za zaštitu ravnopravnosti koji je pozvao podnosiocice pritužbe da ponude nagodbu ako žele. Podnosilac pritužbe je samo tražio dozvolu za korišćenje terena. Opština još uvek nije odgovorila.

Kad god smo tražili pomoć, nismo je dobili. Vi [Idetartozunk] ste nam poslednja slamka spasa, jer smatramo da smo u pravu u ovom slučaju. Vi ste nam jedini pomogli pružajući nam pravnu pomoć i nadamo se da će slučaj biti povoljno rešen.

(S. L., predsednik sportskog kluba)

Uznemiravanje

U selu K. je izgrađeno nekoliko kuća, a dve kuće trebalo je da budu renovirane u okviru projekta koji je finansirala Evropska unija. V. i njen sin L. V. su živeli u jednoj od tih kuća, a 2018. godine potpisali su ugovor sa opštinom na osnovu kojeg su donirali kuću opštini, koja je zauzvrat bila dužna da je renovira. Više od dve godine ništa se nije dešavalo, a onda je 2020. godine, umesto potpune obnove kuće, kako je bilo predviđeno ugovorom, opština zamenila samo prozore i ulazna vrata na kući koja je bila u toliko lošem stanju da se u njoj gotovo nije moglo stanovati. Zatim su se V. i njen sin obratili jednom od narodnih poslanika tražeći pomoć. Godine 2021. narodni poslanik je posetio selo nekoliko puta i podelio probleme i na društvenim mrežama. Nakon toga, gradonačelnica je stalno uznemiravala porodicu. Nisu mogli da učestvuju u programu zapošljavanja na javnim radovima, a kada je opština delila krompir socijalno ugroženim porodicama, nisu ga dobili. Osim toga, dobili su novčanu kaznu zbog kršenja karantina kada su izašli ispred kuće da od poštara uzmu porodični dodatak. Zvaničan dokument o kršenju uslova karantina dobili su tek nekoliko dana kasnije. Pored toga, kad god bi se porodica obratila gradonačelnici, ona je odbijala njihove zahteve upućujući ih da se umesto njoj obrate narodnom poslaniku. I ljudi u selu počeli su da ih komentarišu zbog posete narodnog poslanika. Nedavno, uoči parlamentarnih izbora (2. aprila 2022. godine), lokalna policija je uhapsila V. i njenog sina, a u policijskoj stanici su

ih pitali za koga će glasati na izborima. U maju 2022. godine udruženje Idetartozunk je slučaj prijavilo Generalnom direktoratu za zaštitu ravnopravnosti.

*Niko nam ne pomaže, samo vi [Idetartozunk].
Verujemo vam. Tražili smo pomoć od mnogih ljudi, ali niko nam nije pomogao.*
(L. V., podnositeljka pritužbe iz opštine K.)

Prijavljeno je ukupno deset slučajeva nacionalnim telima za zaštitu ravnopravnosti u dve zemlje, a četiri slučaja su još u postupku. U ostalih šest slučajeva doneta je jedna pozitivna odluka, dok su četiri odluke bile negativne, a u jednom od njih problem je rešen pre završetka postupka.

U Srbiji, u slučajevima S. B. i A. B., možemo da pretpostavimo da je činjenica da su slučajevi prijavljeni Povereniku za zaštitu ravnopravnosti dovela do pozitivnog ishoda, uprkos negativnoj odluci ovog tela ili činjenici da je postupak još uvek u toku. Prema tome, čini se da je prijavljivanje slučajeva Povereniku za zaštitu ravnopravnosti izvršilo pritisak na policijsku upravu i na kraju dovelo do pozitivnog ishoda u ovim slučajevima. Čak i u onim slučajevima u kojima Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije utvrdio diskriminaciju ili kada je postupak obustavljen, prijavljivanje slučaja nije bilo uzaludno, jer je doprinelo izgradnji prakse Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, odbacivanju predrasuda i dodatnom ohrabrivanju Roma žrtava diskriminacije i organizacija da češće prijavljuju slučajeve.

U Mađarskoj, udruženje Idetartozunk i advokati izražavaju žaljenje zbog činjenice da je veoma stručno osoblje nekadašnje Komisije za zaštitu ravnopravnosti, koje je imalo mnogo iskustva u radu sa slučajevima diskriminacije, napustilo Komisiju kada je ona spojena sa Kancelarijom poverenika za osnovna prava 2021. godine, formirajući Generalni direktorat za zaštitu ravnopravnosti. Ukinuta je i nacionalna mreža službenika za zaštitu ravnopravnosti kojom je rukovodila bivša Komisija za zaštitu ravnopravnosti, što podnosiocima pritužbi, posebno onima sa sela, znatno otežava put do Generalnog direktorata za zaštitu ravnopravnosti. Iako se na veb-sajtu bivše Komisije za zaštitu ravnopravnosti slučajevi i dalje mogu pretraživati, drugi relevantni izveštaji i studije koje je sastavila Komisija više nisu dostupni.²² Prema mišljenju pravnog osoblja, odnos i pristup sadašnjeg Generalnog direktorata za zaštitu ravnopravnosti prema podnosiocima pritužbi promenio se na gore: mnoge od podnetih pritužbi zbog diskriminacije bivaju odbijene ili se završavaju negativnim rešenjem Generalnog direktorata. Takođe zabrinjava podatak da je u maju 2022. godine Globalna alijansa nacionalnih institucija za ljudska prava (GANHRI) spustila Kancelariju poverenika za osnovna prava sa kategorije A na kategoriju B, jer se nije na

Lekcije o prijavljivanju slučajeva diskriminacije telu za zaštitu ravnopravnosti

Srbija		
Slučaj	Ugroženo pravo	Ishod
F.B.	Status	Pozitivna odluka: Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je izdao preporuke Ministarstvu finansija.
S.B.	Status	Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije utvrdio diskriminaciju, ali je slučaj rešen nakon što je policijska uprava konačno prijavila prebivalište podnosioca zahteva.
A.B.	Status	Postupak je obustavljen, jer dok je slučaj bio u toku, policijska uprava je konačno prijavila prebivalište podnosioca zahteva.
B.A.	Status	Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije utvrdio diskriminaciju.
S.K.	Status	Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nije utvrdio diskriminaciju.
M.V.	Diskriminacija u zapošljavanju	U toku
V.M.	Diskriminacija u zapošljavanju	U toku
Mađarska		
Slučaj	Ugroženo pravo	Ishod
Č. B.	Slučaj diskriminacije se odnosio na etničku pripadnost i političko mišljenje.	Generalni direktorat za zaštitu ravnopravnosti je utvrdio da nije bilo diskriminacije.
Sportski klub D.	Slučaj diskriminacije koji se odnosi na pristup sportskom objektu	U toku
V. i L. V.	Uznemiravanje	U toku

adekvatan način bavila određenim problemima u vezi sa ljudskim pravima, uključujući kršenja koja pogađaju marginalizovane etničke manjine, *LGBTQI+* osobe, izbeglice i migrante. Nije se obraćala ni Ustavnom sudu u pojedinim politički osetljivim slučajevima koji su pokazali nepostojanje nezavisnosti ombudsmana.²³ Prijavljeni

slučajevi diskriminacije ne samo da doprinose poboljšanju pristupa pravdi za Rome, obezbeđujući njihova prava sama po sebi, već i pomažu da se testira novo telo za zaštitu ravnopravnosti kako bi se obezbedila kontinuirana odgovornost i posvećenost sprovođenju Zakona o diskriminaciji.

5 Zaključak

Terenski rad

Terenski rad je bio veoma dragocen u pogledu podizanja svesti romske zajednice o diskriminaciji i njenim pojavnim oblicima i upoznavanja sa dostupnim pravnim mehanizmima za zaštitu prava na ravnopravnost. Intervjui koje su sa Romima vodili medijatori takođe su bili važni, jer problemi sa kojima se oni suočavaju ponekad nisu diskriminacija, već druga kršenja ljudskih prava, što je pomoglo i medijatorima i korisnicima da na stvarnim primerima razlikuju te dve pojave. Zahvaljujući terenskom radu, Romi su se bolje upoznali sa diskriminacijom, ali i sa nadležnostima i funkcionisanjem tela za zaštitu ravnopravnosti i zaštitom koja im je na raspolaganju, te sada bolje razumeju značaj prijavljivanja diskriminacije.

Međutim, naročito u Srbiji, Romi su najčešće nerado govorili o diskriminaciji i bilo je potrebno neko vreme da steknu poverenje u medijatore kako bi podelili svoja iskustva. Pored toga, Romi često nemaju poverenja u institucije i ne veruju da bi prijavljivanje diskriminacije poboljšalo njihov položaj. Takođe, oni nerado prijavljuju diskriminaciju iz straha od mogućih negativnih posledica u budućnosti. Međutim, rad medijatora je bio koristan na duže staze čak i za one koji u ovom trenutku ne žele da prijave slučajeve diskriminacije, jer su Romi bolje informisani o diskriminaciji i mehanizmima zaštite koji su im na raspolaganju, što je naročito važno ako se ti slučajevi budu ponavljali u budućnosti. Podizanje svesti o diskriminaciji, podsticanje Roma da prijave slučajeve i osnaživanje njihovog poverenja u medijatore i institucije predstavlja proces za koji je potrebno vreme i važno je da se rad na njemu nastavi.

Svi medijatori su uspešno završili onlajn kurs o diskriminaciji i učestvovali na radionici o toj temi, a tokom terenskog rada od projektnih partnera su kontinuirano dobijali informacije i smernice u vezi sa identifikacijom slučajeva, načinom vođenja intervju a i pružanja podrške žrtvama. Svi medijatori su istakli da je ovo bilo dragoceno iskustvo, kako tokom obuke, tako i tokom terenskog rada. Svakako je pomoglo to što su podnosioci pritužbe znali da mogu da dobiju stručnu pomoć. Takođe je bilo važno to što su medijatori pokušali da daju savete u nekim slučajevima ili su, ako je to bilo potrebno, tražili pomoć pravnika.

Pravno savetovanje

Takođe treba naglasiti da je bilo potrebno vreme da pripadnici romske zajednice razviju poverenje u pravnike i pravno osoblje. Kada su korisnici u okviru projekta konačno bili spremni da se obrate pravniku sa svojim slučajevima, često bi se ispostavilo da slučaj nije diskriminacija nego druga vrsta kršenja ljudskih prava ili čak da nije pravni slučaj. Pravno savetovanje je takođe bilo od posebnog značaja, jer mnogi socijalno ugroženi Romi ne mogu da plate advokata, pa su na taj način mogli da dobiju besplatnu pravnu pomoć.

Opšti zaključak je da su pojedinci koji su diskriminirani najčešće socijalno ugroženi, bez poznavanja relevantnih postupaka i dostupnih mehanizama zaštite, a pravno savetovanje koje im je pruženo u identifikovanim slučajevima bilo je izuzetno važno na različitim nivoima: u podizanju njihove svesti o diskriminaciji i mehanizmima zaštite, u smanjenju diskriminacije Roma, naročito one koju vrše institucije, u povećanju poverenja Roma u institucije, u povećanju broja predmeta koje su zbog diskriminacije pokrenuli Romi i konačno u podizanju svesti javnosti o tome šta predstavlja diskriminatorno ponašanje.

Prijavljivanje slučajeva diskriminacije

Uprkos tome što je u mnogim slučajevima pruženo pravno savetovanje, kada su žrtve diskriminacije bile savetovane o dostupnim pravnim lekovima i mehanizmima, one su često donosile odluku da ne preduzimaju nikakve radnje iz straha od dalje viktimizacije. Kada su klijenti odlučili da traže dalju zaštitu od diskriminacije, to je uglavnom bilo u slučajevima u kojima su već pokušali, ali nisu uspeali da pristupe nekom pravu (na primer, kada su pokušali da pristupe zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju, uslugama, prijavi prebivališta ili ličnim dokumentima). Kada im je objašnjeno da možda postoji osnov za prijavu diskriminacije u njihovim slučajevima, što bi moglo dodatno da im pomogne da pristupe ovim pravima, bili su spremni da prijave diskriminaciju. Može se zaključiti da su pružanje adekvatnog pravnog savetovanja i poverenje koje su imali u pravno osoblje partnera bili izuzetno važni u podsticanju klijenata da prijave slučajeve telu za zaštitu ravnopravnosti.

Osim toga, većina klijenata Roma nije bila upoznata sa mogućnostima traženja zaštite od diskriminacije, a nije ni poznavala relevantne postupke i institucije koje bi mogle da im pruže zaštitu, što dodatno naglašava značaj pružanja besplatne pravne pomoći. U Srbiji je to posebno važno jer, uprkos nedavnom usvajanju Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, sistem besplatne pravne pomoći još nije funkcionalan, a klijenti ne znaju da postoji mogućnost traženja besplatne pravne podrške od opštinskih službi za besplatnu pravnu pomoć, pošto nakon stupanja zakona na snagu nije bilo kampanje podizanja svesti.

U Srbiji je bilo manje slučajeva u kojima je diskriminacija bila očigledna i direktna i u kojima su dokazi bili lako dostupni. Zbog toga je savetovanje zahtevalo iskusno osoblje koje je sposobno da identifikuje diskriminaciju i pruži pravnu pomoć. U nekim slučajevima je takođe bilo teško tvrditi da je do diskriminacije došlo zbog klijentove pripadnosti romskoj manjini, iako problemi sa prijavom prebivališta ili dobijanjem ličnih dokumenata pogađaju naročito romsku populaciju. U takvim situacijama, Praxisovi pravници su nastojali da povežu diskriminatorско ponašanje sa činjenicom da ovakve vrste ponašanja nesrazmerno utiču na Rome, marginalizujući njihov položaj u društvu.

U Mađarskoj su slučajevi diskriminacije imali poseban značaj nakon spajanja bivše Komisije za zaštitu ravnopravnosti sa Kancelarijom poverenika za osnovna prava. S obzirom na to da je Generalni direktorat za zaštitu ravnopravnosti u Mađarskoj relativno nova institucija,

slučajevi koji se odnose na diskriminaciju mogli bi da budu svojevrstan test za proveru efikasnosti revidiranog sistema zaštite od diskriminacije i pokazatelj vrste odluka koje će ova institucija u procesu stvaranja sopstvene prakse donositi u različitim slučajevima diskriminacije.

Prijavljivanje diskriminacije je naročito važno kada je u pitanju povećanje vidljivosti diskriminacije Roma. Sa stanovišta žrtava, prijavljivanje diskriminacije doprinosi izgradnji poverenja u institucije sistema zaštite od diskriminacije. Pored toga, ono može da posluži za sprečavanje ili odvracanje potencijalnih izvršilaca usvajanjem preporuka (u Srbiji) ili izdavanjem naredbe o prestanku kršenja prava, zabranom budućeg kršenja prava ili čak izricanjem novčane kazne (u Mađarskoj).

Terenski rad, pravno savetovanje i prijavljivanje slučajeva diskriminacije značajno su doprineli podizanju svesti Roma o diskriminaciji i dostupnim pravnim lekovima, čime su uticali na bolji pristup pravdi za ovu kategoriju stanovništva i pomogli im da reše situaciju medijacijom ili prijavljivanjem slučaja telu za zaštitu ravnopravnosti.

Verujem da će se sve više mojih sunarodnika Roma boriti za sebe. Zalagati se za svoju porodicu, svoju zajednicu, za sve Rome u Mađarskoj. Ovaj program daje im [Romima] veru i nadu da su ljudsko dostojanstvo i ljudska prava najvažniji i da treba da veruju u sebe i da deluju protiv represivne vlasti i sistema svim zakonskim sredstvima.

(Ištvan Nađ, romski medijator, okrug Hajdu-Buhar)

6 Preporuke

Srbija

- Unaprediti sisteme podrške za građane u lokalnim samoupravama, naročito u slučajevima diskriminacije, govora mržnje i kršenja ljudskih prava. Takav sistem treba da sadrži informacije o ostvarivanju i zaštiti osnovnih prava, sprečavanju diskriminacije i inkluzivnom pristupu ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava.
- Povećati učešće Roma u razvoju lokalnih politika u ranim fazama, kao i u njihovom usvajanju i sprovođenju, kako bi potrebe zajednice bile uvršćene u javne politike, uključujući napore u borbi protiv diskriminacije.
- Jačati kapacitete institucija za rešavanje potreba i problema ranjivih društvenih grupa i otklanjanje rizika od diskriminacije sa kojima se one suočavaju.
- Povećati kapacitete opštinskih pružalaca pravne podrške i pomoći kako bi se obezbedila adekvatna besplatna pravna pomoć u ostvarivanju prava, a naročito u zaštiti od diskriminacije.
- Jačati kapacitete OCD koje se bave pravima Roma za zastupanje i pružanje podrške zajednici u slučajevima diskriminacije.
- Organizovati informativnu kampanju za podizanje svesti pripadnika romske zajednice o pravu na ravnopravnost i dostupnim mehanizmima zaštite, naročito kada je reč o instituciji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, kako bi se povećala njena vidljivost.
- Podići svest javnosti o diskriminaciji, posebno među poslodavcima, imajući u vidu to da je zapošljavanje oblast u kojoj su Romi najviše izloženi diskriminaciji, i promovisati pozitivnu sliku o grupama koje su izložene riziku od diskriminacije.

Mađarska

- Ponovo uspostaviti državnu mrežu besplatne pravne pomoći, sa lokalnim kontakt centrima kojima bi Romi i druge žrtve diskriminacije i drugih kršenja ljudskih prava mogli da se obrate za besplatno pravno savetovanje.
- Obnoviti nacionalnu mrežu službenika za zaštitu ravnopravnosti u okviru Generalnog direktorata za zaštitu ravnopravnosti, kojima žrtve diskriminacije koje žive u ruralnim područjima takođe mogu da prijave svoje slučajeve.
- Pokrenuti kampanje za podizanje svesti među Romima u cilju širenja informacija o nadležnostima i funkcionisanju Generalnog direktorata za zaštitu ravnopravnosti i dostupnim pravnim lekovima u slučajevima diskriminacije.
- Obezbediti, kroz odgovarajuće zakone, mogućnost da OCD takođe zastupaju klijente pred sudovima u predmetima diskriminacije.

Beleške

- 1 Broj projekta: 881888 – REILA – REC-AG-2019 / REC-RDIS-DISC-AG-2019, finansiran u okviru Programa Evropske unije „Prava, jednakost i državljanstvo” (2014-2020)
- 2 Bašić, G., *Roma in the Republic of Serbia: The Challenges of Discrimination*, London, MRG, 2021; Király, K.J., Bernáth, G. and Setét, J., *Roma in Hungary: The Challenges of Discrimination*, London, MRG, 2021.
- 3 Republika Srbija, Popis stanovništva iz 2011. godine: stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti i polu, po gradovima i opštinama, dostupno na <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/popis/popis-2011/popisni-podaci-eksel-tabele/>
- 4 Goran, B. i Božidar, J. Umetnost preživljavanja – gde i kako žive Romi u Srbiji, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2005.
- 5 Bašić, 2021, op. cit., str. 6.
- 6 Ibid., str. 7.
- 7 Ibid., str. 16.
- 8 Ibid., str. 13.
- 9 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2021. godinu*, Beograd, 2022.
- 10 János, P., Patrik, T. and Zoltán, P., ‘Changes in the spatial distribution of the Roma population in Hungary during the last decades’, *Területi Statisztika*, vol. 58, no. 1 (2018), pp. 21–2. Dostupno na: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2018/01/ts580101.pdf>
- 11 Király, Bernáth and Setét, op. cit., pp. 5–7.
- 12 Ibid, str. 9.
- 13 Equal Treatment Authority, *Annual Report 2019, 2020*, Budapest pp. 6–9.
- 14 Király, Bernáth and Setét, op. cit., pp. 10–11.
- 15 FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma – Selected Findings*, 2016, p. 41. Dostupno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-roma-selected-findings>
- 16 Slučajevi su identifikovani u dve opštine, tri je identifikovao Praxis, a pet romske medijatorke.
- 17 Praxis je identifikovao slučaj pre 1. novembra 2021. godine u okviru projekta.
- 18 ICSSZ 50826-1/2005-0803 RIF
- 19 https://english.nmhh.hu/article/190111/What_is_considered_racist_hateful_content
- 20 Praxis je identifikovao slučaj pre 1. novembra 2021. godine u okviru projekta.
- 21 Preporuke Poverenika za zaštitu ravnopravnosti Ministarstvu finansija: <http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-finansija-2/>
- 22 Veb-sajt je dostupan na linku: <https://www.ajbh.hu/en/ebff-jogesetek>
- 23 <https://dailynewshungary.com/hungarian-ombudsman-demoted-by-his-foreign-colleagues/>

radimo na obezbeđivanju prava manjina i autohtonih naroda

minority
rights
group
europe

P R A X I S

Izgradnja poverenja u ravnopravnost: unapređenje pristupa pravdi za Rome u Mađarskoj i Srbiji

U Srbiji i Mađarskoj, Romi u različitim oblastima redovno doživljavaju diskriminaciju koja je najčešće rezultat negativnih stavova i predrasuda. Uprkos velikom broju slučajeva, incidenti koji se odnose na diskriminaciju obično ostaju neprijavljeni, a sami Romi uglavnom nerado podnose prijave iz straha od odmazde ili zato što nemaju poverenja u delotvornost pravosudnog sistema. U obe zemlje Romima je potrebna pravna pomoć, jer najčešće nisu upoznati sa pravnom definicijom diskriminacije i dostupnim pravnim lekovima koje bi mogli da upotrebe u cilju pravne zaštite.

Svrha ovog izveštaja je rezimiranje rezultata terenskih aktivnosti i pravnog rada sprovedenih u okviru projekta „Do ravnopravnosti Roma kroz unapređen pristup pravima” (REILA). Izveštaj sadrži pregled lekcija naučenih kroz rad na terenu, a na osnovu iskustava medijatora, te predstavlja kompilaciju slučajeva diskriminacije u obe zemlje, uključujući njihovo rešavanje. Takođe je objašnjeno kako su terenske aktivnosti i pravni rad doprineli podizanju svesti Roma o njihovim pravima.

Cilj pravnog rada u okviru projekta REILA je eliminisanje prepreka na koje Romi nailaze u pristupu pravdi podizanjem svesti o njihovim pravima i dostupnim pravnim lekovima preko medijatora, besplatnog pravnog savetovanja i pružanja pomoći u prijavljivanju slučajeva nacionalnom telu za zaštitu ravnopravnosti. Na taj način, pratneri na projektu su nastojali da podstaknu Rome da koriste nacionalni sistem institucija uspostavljen za zaštitu od diskriminacije, traže pravnu zaštitu i na taj način spreče mogućnost da slučajevi diskriminacije ostanu nevidljivi. Pored toga, nalazi dobijeni u okviru projekta iz ove dve zemlje potencijalno se mogu preslikati u druge evropske kontekste u kojima se Romi suočavaju sa sličnim poteškoćama u pogledu diskriminacije.

© Evropska grupa za prava manjina (MRGE), septembar 2022. godine

Ovaj izveštaj je objavljen kao doprinos razumevanju problema diskriminacije u javnosti. Kopije studije su dostupne onlajn na www.minorityrights.org.

Minority Rights Group Europe San Marco street 56/A, 4th floor, 2, 1034, Budapest
Tel +36 30 209 3152 **E-pošta** minority.rights@minorityrights.org **Veb-sajt** www.minorityrights.org
 www.twitter.com/minorityrights www.facebook.com/minorityrights

ISBN Print: 978-615-6516-03-9. Online: 978-615-6516-02-2.

Posetite veb-sajt **Minority Stories** da biste videli multimedijalni sadržaj o manjinama i autohtonim narodima širom sveta www.stories.minorityrights.org